

Н И В А

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2½ арк.
з проповідничим додатком
— в 1 арк. до кожного числа —

Передплата виносить 12 зл. річно,
півріч. 6— зл., чвертьрічно 3— зл.
для Америки 2·50 долари річно.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Коперника Ч. 36
Чековеkonto: 151.092

З М І С Т:

	стор.
Важна постанова	249—253
<i>о. прот. П. Табінський:</i> Сучасний церковний розкол	253—263
<i>о. П. Т. Ржевуський:</i> Чи Фотій помер католиком?	263—267
<i>о. Др. Г. Костельник:</i> Становище й походження людини на основі теорії прозябання	267—271
<i>о. Омелян Квіт:</i> Вчім і виховуймо	271—274
<i>о. Мих. Бобовник:</i> Прохання до Митроп. Ординаріяту	274—276
<i>о. Юл. Дзерович:</i> Вісти з Тов. св. Андрея	276—282
<i>о. Г. Коствльник:</i> Один катихизм для всіх гр-кат. Українців	282—284
Всячина	284—288

Впр. Отці Передплатники !

До сього числа долучуємо поштові складанки і просимо належно їх використати.

АДМІНІСТРАЦІЯ.

До Впр. Членів Б. Н. Т. у Львові

В грудні 1933 р. ми розіслали всім нашим членам членські грамоти, до котрих були долучені поштові складанки на вплату зл. 2.— належності за одержану грамоту. Не всі члени вплатили вже цю належність, тому просимо довжних негайно вплатити, щоби не приневолювати нас до поіменних упімнень.

БОГОСЛОВСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО
у Львові.

ЦЕРКВИ КУПУЮТЬ СВІТЛО

лише у своїй фабриці свічок

„К Е Р О С“

Власники: ПАВЛО ДУРБАК і СИНИ

перше Інж. Н. КОТЕЦЬКИЙ і Ска, спілка з обм. пор.

ЛЬВІВ 15. вул. ОКРУЖНА (бічна Кульпарківської) 108 а. — Тел. 57-48.

Н И В А

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2½ арк.
з проповідничим додатком
— в 1 арк. до кожного числа —

Передплата вносить 12 зл. річно,
півріч. 6— зл., чвертьрічно 3— зл.
для Америки 2'50 долари річно.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Коперника Ч. 36
Чекове конто: 151.092

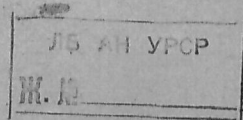
Важна постанова

У „Львівських Архієпархіяльних Відомостях“ з дня 15. липня 1934 появилася під заголовком „Титул рукоположення“ ч. 55/Орд. отсей розпорядок Митрополичого Ординаріату:

„Митрополичий Ординаріат подає цим до відома кандидатів духовного саану, що вони самі мають старатися за канонічний титул рукоположення. Епархіяльний фонд, наколи в будуччині буде ще в можности давати в виняткових випадках комусь з кандидатів канонічний титул пенсії, не буде цього вже робити як досі з уряду.

Пригадується, що канонічний титул рукоположення є гарантією запевняючою будучому священикові відповідне удержання на випадок його недуги, неспосібности до душпастирської праці або і канонічної кари. З природи річи самі приступаючи до рукоположення обовязані таку гарантію дати. Нею є нормально титул патрімонії. Значить, маєток достаточний до удержання на випадок потреби кандидата та його родини. Гарантією може бути також приречена на той випадок пенсія, давана інституцією, яка дає правну поруку, що обовязання на себе приняті є в можности сповнити“. Від гр.-кат. Митрополичого Ординаріату. У Львові, дня 11. липня 1934. † *АНДРЕЙ Миширополит.*

Як pendant до цього розпорядку появилася у тім самім числі „Льв. Архієп. Відомостей“ промова Високопреосвященного Митрополита Андрея, яку він сказав на засіданню

Митрополичої Консисторії дня 5. липня 1934, і яка узасаднює і докладніше пояснює висше наведений розпорядок.

Наводимо і її в цілості для красшого зрозуміння усіх тих спонук і мотивів, які спричинили появу розпорядку про „титул рукоположення“.

„Подаю до відома Всечесних Отців Світників, — говорив Впреосвящ. Митрополит — що я найшовся приневолений здержати на будуче видавання титулу рукоположення Епархіяльним Фондом з уряду. Кожний кандидат духовного стану є обов'язаний за такий титул старатися і при проханню рукоположення предложити відповідні документи. Для пояснення того мого зарядження пригадую, що за Австрії правительство видавало на прохання Ординаріату так зв. титул стола (*titulus mensae*), який уповажняв священика в разі неспосібности до праці побирати з фондів правительственных малу пенсію. Лише в рідких випадках доходило до того, що священик був зданий на життя з того титулу. В випадку неспосібности, недуги або старости, правительство призначало т. зв. дефіцієнтам емеритуру висшу від доходу з титулу. По розпаді Австрії самі священики були обов'язані за такий титул старатися, і то не лише неопресвітери, але і всі священики, які через розпад Австрії стратили титул. Ми тоді священиків вже рукоположених мовчливо звільнили від того обов'язку, приймаючи на АЕпархіяльний Фонд обов'язок удержування їх в випадку їх неспосібности. Ми тоді також може неосторожно рішили, що Епархіяльний Фонд маючимся рукополагати зачав титули видавати *ex offio*, приймаючи на себе виключно тягар, який звичайно спадає або на державу, або на самих рукоположуваних. Від того часу ми переконалися, що таке положення справи було невідповідне і що Епархіяльний Фонд ніяким способом не може тягару титулів рукоположення на себе приймати, тим менше це може, що бувають випадки, де священикові по літах праці зі справедливости належить і емеритура. Всч. Отці Світники пригадують собі, скільки разів ми шукали покриття емеритури німичним священикам.

Призначаючи 200 зл. емеритури з Епарх. Фонду, ми брали на той фонд чимраз тяжший обов'язок, не даючи пенсіонованим достаточної емеритури для удержання навіть одного чоловіка, оскількиж більше недостаточної, коли треба було з емеритури удержувати родину. Ми мали випадок (о. Дичковського), у якому треба було призначити дохід з титулу стола, до якого було правительство австрійське зобов'язане. Ми тоді призначили як висоту місячної пенсії з титулу стола сто золотих. Хоч о. Дичковський як бувший катехит дістав емеритуру катехита, йому пенсія, яку з титулу стола діставав з емеритурою катехита, до життя

не вистарчала і треба було підмогами доповняти невистарчаючі на удержання родини доходи. Отці памятають, скільки разів ми радили над тим, щоби неспосібним до праці священикам дати якийсь еквівалент за титул стола у формі малих около 10-моргових приділів з ерекціональних ґрунтів. Отці знають, скільки разів по приписам церковного права ми були зобов'язані адміністраційною дорогою усувати парохів, що ставалися якравно до парохіяльної праці неспосібними. В усіх дотеперішних випадках (около 10-ох) ми усе о. парохам, позбавленим парохій, були змушені давати завідателство інших парохій без великої надії, що неспосібний в одній парохії стане спосібний в другій. Тим способом спадали на Епарх. Фонд тягарі, що можуть нас змусити до зменшення ще конгруального додатку, бо крім титулів і емеритур спадають на АЕпарх. Фонд чимраз більші тягарі через творення т. зв. другорядних парохій. Дуже багато дочерних сіл упоминається за священиків. Є випадки, в яких з давньої одної парохії ми були змушені утворити аж три парохії. Новоутворені в дочерних селах другорядні парохії не отримують вправді конгруального додатку з АЕп. Фонду, вони дотовані виключно ґрунтами. Парохам матірних парохій, якщо не є значно понад конгруу дотовані, належиться тоді з АЕп. Фонду ремунерація за ґрунти, відступлені парохіям дочерних сіл. Таке положення має ту недогідність, що дає священикам другорядних парохій далеко невистарчаючу дотацію, а мимо того обтяжує ще Фонд. Всч. Отці знають, які крім того ще можна предвиджувати причини зменшення АЕп. Фонду. Щоби лише про деякі згадати, скажу, що множаться випадки, в яких по смерті пароха АЕп. Фонд мусів платити незаплачені помершим податки.

Те ціле положення представляється мені таким, як колиби ми летіли у пропасть. Грозить нам катастрофа. Можна навіть уважати за велику небезпеку катастрофи недостатчну дотацію духовенства, бо вона може ставати причиною прегравації, що є одною з найбільших перепон Євангелія, як виражається св. Павло. А катастрофою найстрашнішою, безоднею катастроф назвавби я положення, в якому в ряди священичих родин зачиналаби закрадатися система неомальтузіанізму. Для тих всіх причин я уважаю себе в совісті обов'язаний застановити видавання з уряду титулу свячень кандидатам до рукоположення. В будучности вони самі мусять за той титул старатися.

Ніяким способом не вистарчить наложити на рукоположених обов'язок асекурації, передусім тому, бо титул рукоположення мусить бути вповні даний перед рукоположенням, а не щойно по літах. Крім того ніяке асекураційне товариство не прийме асекурації, яка малаби давати забезпеченому пенсію в хвилі неспосібности навіть тоді, коли та

неспосібність моглаби бути спричинена власним поступованням забезпеченого, як то при канонічних карах мусить мати місце. Крім того обовязок забезпечення побільшавби тільки небезпеки, про які я згадав, бо бувби дуже виразним зменшенням дотацій. Кандидатам духовного стану очевидно треба нам помагати а осягненню титулу. Між ними не багато таких, яким родина дасть достаточний титул патрімонії. І я особисто і АЕп. Фонд буде кандидатам помагати. Одно одначе конечно, капітал чи ґрунт, записаний на титул рукоположення, мусить бути або заінтабульований, або завінкульований на той титул. Патрімонієм, яке служилоби титулом рукоположення, не може бути ані продане, ані обтяжене ніяким довгом і мусить бути на нім обовязок титулу табулярно забезпечений. Наколиби Епархіяльний Фонд або *servatis servandis* Митрополія призначила якийсь капітал на покриття титулу, той капітал мусівби бути завінкульований чи забезпечений на випадок конечности виплати. Якщо Всч. Отці питають, як високе малоби бути патрімонієм і як високий капітал, застережений для пенсії, то думаю, що треба буде це ближе унормувати і власне у сій справі прошу Вашої ради. Думаю, що як патрімонієм требаби жадати посілости менше більше від 30—50 моргів, а як капіталу капітал, достаточний на те, щоби з процентів удержувати в випадку потреби священика, його жінку і пересічно 5—6 дітей, рахуючи для родичів по 100 зл. місячно, а для дітей до 10-го року життя 20 — 30, а від 10-го до 24-го по 100 золотих. — Прошу висказати Вашу гадку тепер устно, а якщо кому вигідніше, на письмі до кількох днів“.

* * *

Виданий розпорядок ставить зовсім нові і в нинішніх часах трудні до виповнення вимоги та створює для організації душпастирської служби у львівській епархії нове положення.

Досі мали ми зовсім вистарчаюче число духовенства, так що це давало змогу ділити більші парохії та робити з прилучених самостійні парохії, а наша Духовна Семинарія — це щодо числа виховуваних у ній кандидатів до духовного стану одна між першими у католицькій Церкві. Боїмося, що з виданим розпорядком про титул рукоположення число духовенства буде постійно маліти, бо не кождий кандидат до рукоположення буде у змозі постаратися про вимаганий титул, а вслід за тим може зменшатися і число питомців Дух. Семинарії.

До видання розпорядку про титул рукоположення спонукала Впреосв. Митрополита — як це видно із його промови — виключно журба про духовенство, про забезпечення йому вже не вигідного, але бодай якогось можливого існування в нинішніх тяжких, а в будуччині ще тяжших часах.

нути всі непорозуміння й ствердити своє братерство по Христу, обидві сторони лише поглибили своє розходження до найвищого ступня, проголосивши одна одній анатему.

Сумна ця подія мала слідуючий перебіг. Політичне положення Візантії за імператора Константина Мономаха (1042—1054) було просто трагічне: у Вірменії її війська терпіли від дикунських Турків одну за одною поразки; на Чорнім морі її загрожувала войовнича Русь, з-за Дунаю напирала орди Печенігів, а в південній Італії успішно воювали з Греками Нормани, поступово скорочуючи їхні володіння на цім півострові; нарешті чимало клопоту спричиняли державі й замаху узурпаторів. Ратуючи італійські володіння, візантійські політики притягли на свій бік італійця Аргира, що був відпав від Греків і став на чолі Норманів. У 1046—1051 рр. Аргир живе в Константинополі й тут виробляє з урядом плян ділання; повернувшись до Італії з титулом її магістра й дуки, з вищими уповаженнями й грішми, він почав намовляти Норманів йти у Вірменію проти Турків. Коли Нормани не піддалися цим намовам, не було іншого виходу, як взятися за зброю, щоб звільнити Італію від войовничих зайд, і з цею ціллю Аргир заходився над уложенням політичного союзу візантійського імператора з папою Львом IX.

Очевидно, за умовинами тодішнього часу про такий союз не можна було й мислити без релігійного порозуміння. Відновити-ж останнє було завданням нелегким: на патріяршій катедрі Константинополя сидів тоді Михайло I Керулярій (1043—1058) — муж сильної волі, впертої вдачі, непорушний у своїх постановах. Що теоретично вважав він за справедливе або слушне, до того стремів з невблаганим завзяттям, яке не уступало ані перед жертвами, ані перед сльозами. Керулярій був практиком і утилітаристом; поважав тільки те, що приносило користь або що мало практичне застосовання; сам умів застосуватися до даних обставин і для своїх цілей їх використати. Як людина вузько практичного напрямку, не високо ставив він ідеалізацію; на філософію дивився, як на дурницю, з ранніх років свого життя виявляючи пристрасть „до земних річей“. Михайло Псел — відомий учений і політичний діяч, що від 1041 р. по 1075 р. безпереривно обертався в палаті візантійських імператорів і що в своїх записках та словах позоставив багато матеріялу для характеристики Михайла Керулярія, атестує останню дуже невисоко: він не цікавився філософією й реторикою; не читав богословських творів і ніколи не

27—28 зверху — „і наслідування жидівської установи, ересь це неважна“ і 3) на стор. 208, рядки 10—11 зверху — „останньому“. В означених місцях треба читати: 1) „патріярха“, 2) „це наслідування жидівської установи, ересь і річ неважна“ і 3) „останній“.

розкривав книги; не знав наших догматів; не знав, чому кланяється; ніхто ніколи не бачив, щоби він читав канони соборів і правила Св. Отців; замість того він постійно займався астрологією й алхімією¹⁾. В цій атестації, без сумніву, фарби згущено, але що знаменитий патріярх мало читав і мало знав, це доводять грубі помилки, допущені ним у першій посланню до Петра Антіохійського. Папа Вігільй — згідно з потвердженням Керулярія — був виклятий на шестім вселенськім соборі за те, що не хотів проголосити анатему на твори Теодорита й Іви; відтоді імя папи скреслено з диптихів і пап відлучено від Католицької Церкви. Уживання в їжу тварин задавлених і нечистих, бриття бороди й піст у суботу, вживання монахами в їжу солонини — це жидівські звичаї; спів на Службі Божій: „єдин свят, єдин Господь Ісус Христос на славу Бога Отця через Духа Святого“ — тяжкий латинський блуд...²⁾. Що до своєї патріяршої гідности, Керулярій держався уявлення, якому подібного не зустрічаємо в усіх його попередниках. Його обрання на катедру залежало від волі імператора, але цю обставину не вважав він за істотно важну, свою владу виводив від Бога, а своє обрання пояснював Промислом Божим. На його погляд, гідність патріярша вища від імператорської, і на ньому, як патріярхові, лежить обовязок керувати вчинками царів, виправляти їх блуди й хиби; словом, царину політичну не вважав він за таку, що лежить поза компетенцією патріярха; а як слово в нього не розходилося з ділом, то свої погляди він виявляв у відповідних відносінах до імператорської влади, — держав у своїх руках, як характеристично висловився Псел, „діла Божі й людські“. Так розуміючи гідність патріяршого сану, Керулярій вимагав від усіх, щоб перед ним благоговіли, і зумів поставити себе на недосяжній висоті: оточення тремтіло від одного його погляду, знаючи, що тільк неповаги до патріярха вважається за смертельний гріх. Людина з такою вдачею була б на місці більше на імператорськім престолі, ніж патріяршій катедрі, і зовсім не надавалася до тої акції, в яку її втягнула політика Аргира, — до акції церковного поєднання, яка вимагала жертвенности земними вигодами задля вищих ідеалів, глибокого розуміння церковної історії та широкого богословського світогляду.

Усіх цих властивостей Керулярієві цілковито бракувало. Навіть більше — він був вихований у поглядах, які виключили можливість щирого церковного порозуміння: за єдину правильну форму церковної культури визнавав він тільки

1) Н. Суворовъ. Византійскій папа. Ученія Записки Московск. Университета Юридическаго факультета. В XX. Москва 1902, стор. 36; L. Bréhier, La schisme oriental du XI siècle. Paris 1899, p. 73.

2) Migne P. G. t. CXX, col. 788.

византійську, на особливості латинського обряду дивився, як на єресь, а супроти Латинян пішов так далеко, як ніхто з усіх його передників. Латинські святині й монастирі, які існували в Константинополі для численних Латинян, що там проживали, наказав замкнути, латинським духовникам—монахам і їх абатам — держатися обрядів грецьких, загрозивши в разі спротиву анатемою й прозиваючи їх „азимітами“, чи безквасниками, за відправу Св. Евхаристії на безкваснім хлібі. Коли Латиняни, позбавлені в Константинополі своїх святинь і духовників, виявляли бажання приступити до Св. Тайн у грецьких церквах, патріарх допускав їх не інакше, як під умовою перехрещення. В душі патріарха діяли його найближчі урядовці: його сакеларій Константин, виконуючи розпорядження про зачинення латинських святинь, розтопав ногами Св. Дари, — на тій підставі, що вони неважні¹⁾.

Своє відмовне відношення до латинського обряду Керуларій виявив у перші роки свого патріяршого управління; в кожнім разі раніш, як Аргир виступив з пляном політичного союзу византійського імператора й римського папи²⁾, і для переговорів у цій справі вислав у 1053 році до Константинополя єпископа міста Трани (в Апулії, що знаходилася під грецьким пануванням) Івана. Останній під час свого перебування в Константинополі — належить припустити — погодився з византійськими поглядами на умовини церковного поєднання й спільно з патріярхом уложив плян їх реалізування³⁾. Що це були за умовини, легко збагнути з акції, яку лоялімірно розвивають у Константинополі, ще в тім же 1053 році.

В порозумінню з патріярхом, або — краще сказати — з його доручення, архієпископ Охридський Лев пише до названого єпископа коротеньке послання, в якому бере на

¹⁾ Leonis IX epist. 1 et 2 ad Michaëlem Caerularium [Migne, P. L., tom. CXLIII, c. 764 et 775], ad Constantinum Monomachum [ibid., col. 780]; Humberti Adversus Graecos [ibid., c. 972]; Commemoratio brevis rerum a legatis Apostol. Sedis Constantinopoli gestarum [ibid., c. 100]; Edictum Synodale [Migne, P. G., tom CXX, c. 745].

²⁾ Виступ Керуларія проти латинського обряду в Константинополі історики датують 1053 роком і вважають його за реакцію патріярха проти політичного поєднання папи з імператором, невідомого для Грецької Церкви. Дата ця бсвпідставна. Зі слів самого Керуларія відомо, що він три чи чотири рази не допустив Аргира до Св. Причастя в Константинополі за його оборону безквасного хліба. Очевидно, Аргир старався причаститися по грецькому обряду тому, що по своєму обряду не мав змоги. Це доводить, що ворожі виступи патріярха проти Латинської Церкви, заборона ним латинського обряду й зачинення латинських святинь мали місце до 1051 року.

³⁾ За таке припущення говорить позбавлення єпископа Івана папою Николасом II на Соборі в Південній Італії в 1059 році сану. Очевидно, на Заході дивилися на нього, як на зрадника. Migne, Patr. lat., t. CXLIII, c. 929.

себе завдання виказати проступки Латинян проти віри в тім, що вони 1) відправляють на безкваснім хлібі Євхаристію, яка чере те в них неважна; 2) постять у суботу; 3) їдять задушені тварини та 4) не співають у великий піст „алилуя“. Послання не мало характеру приватної кореспонденції; навпаки в ньому просто зазначено, що посилається до єпископа Івана й через нього до „всіх франконських (латинських) єпископів і самого всечесного папи“; автор радить адресатові прочитати його кілька разів уприсутності свого народу, переписати його в кількох примірниках „за для спасіння своєї душі“ та розіслати по всіх архієреях Італії, закливаючи їх до направи¹⁾.

Послання розійшлося по цілій підлеглий Грекам Апулії. Від єпископа Івана одержав його єпископ Сільви Кандіди—кардинал Гумберт, який переклав його на латинську мову й передав папі Львові IX. Твір зробив на Латинян місце вражіння й зараз же викликав відповідь. На доручення папи, Гумберт взявся за річеве спростовання зроблених Римській Церкві закидів. Він написав два довші твори: 1) послання від імени Льва IX до Михайла Керулярія й Льва Охридського, де критикується сама засада грецьких закидів і висловлено з усією рішучістю незнану византійській релігійності тезу, що ніякої шкоди для спасіння вірних не спричинять ріжні по місту й часу звичаї при єдності віри²⁾, і 2) полемічний трактат під назвою: „Розмова Римлянина з Константинополитанином“, де спростовуються конкретні закиди Льва Охридського та ставляються деякі закиди Церкві Грецькій³⁾. Сам папа Лев IX, на 49 році життя, взявся за студіювання грецької мови, щоб безпосередньо ознайомитися з грецькою полемікою й уложив коротенький збірник текстів Св. Апостола Павла проти грецьких закидів⁴⁾. „Розмова Римлянина з Константинополитанином“ зараз же по написанню стала відома в Апулії, і звідти зацікавленими особами була передана до Константинополя, де відповідь на неї під назвою „*Διάλεξις πρὸς Φράγγους ἢ ἰουὺν Λατίνου*“. — „Промова до Франків чи латинян“ уложив чернець Студійського монастиря Никита, прізвищем Ститат, по латині Пекторат [цеб-то: Грудястий]⁵⁾. Трактат Никити написаний стримано, без полемічного задору, з виразом пошани під адресою Латинян, як членів Церкви Божої, але це не перешкоджує вважати їх відмінні обряди за „страшні“ й „отруйні хвороби“, а самих Латинян за відступників від Греків⁶⁾.

¹⁾ Migne, P. G., t. CXX, c. 836—844.

²⁾ Migne, P. d., t. CXLIII, c. 744—769. Див. A. Michel, Humbert und Kerullarius, Bd I, Paderborn. 1924, s. 43—76.

³⁾ Migne, P. L. t. CXLIII, c. 931—974.

⁴⁾ A. Michel, Bd. II. 1930, s. 292—297.

⁵⁾ A. Michel, *ibid.*, s. 298—342.

⁶⁾ „Τὰ χαλεπα... ἰώδη νοσήματα... φύγετε τὰ τοιαῦτα ποιεῖν, ἐκκλησία ὄντες“

Не успів Лев IX вислати до патріярха відповідь на послання Льва Охридського, як надійшли до нього з Константинополя два листи в тоні поєднавчій — від імператора й патріярха. На жаль, листи ці не зберіглися. Відповідаючи на них, папа висловив свою радість, похвалив імператора як примирителя обох Церков, а патріярхові ж зазначив, що шукаючи поєднання, він упередив його власне й найвище бажання: тому можемо з цілковитою певністю припустити, що в зазначених листах не було ніяких закидів Латинянам, була лише мова про бажання церковного поєднання.

Чи в відносинах патріярха до Риму стався рішучий зворот? Так припускають дослідники і стараються вяснити цю зміну то натиском на нього з боку імператора, то надаваними йому обіцянками. Але Керулярій у своєму життю був завжди вірний самому собі. Його погляд на патріяршу гідність не дозволяв йому бути іграшкою в руках уряду; його впертості було в нього досить, щоб не піддаватися пресії, а практичний уклад характеру забезпечував його від того, щоб керуватися в своєму поведженні фантастичними плянами. Тому на полемічний виступ Льва Охридського й поєднавчий крок Михайла Керулярія треба дивитися не як на суперечні факти, а як на точки одної послідовно уложеної програми, або як на окремі ступні до досягнення визначеної наперед цілі. Ту ціль і ту програму розгадати не трудно, виходячи з уявлення про практично-утилітаристичний характер Керулярія та з його світогляду. Він добре був поінформований про характер папи Льва IX¹⁾, знав напевне його толерантність супроти грецького обряду, як і щире бажання церковного поєднання, і на цій свідомості побудував свої пляни: пером Льва Охридського він змалював глибину церковного розділення (з погляду тодішнього Грека), а в своєму листі до папи подав умову, за якою годиться на поєднання, не вважаючи на всі різниці між обома Церквами. Умова ця була слідууючого змісту: „як що єдина Церква Римська через папу визнає (власне: матиме — *haberet*) імя патріярха Константинопольського, то всі церкви по цілім світі визнають (матимуть, *haberent*) через патріярха імя папи“²⁾. Зміст цієї умови розуміють різно: Одні гадають, що в ній говориться про вміщення імен у дипти-

θεοῦ, ἵνα ἐνωθῆντες ἦμεν τοῖς ἄλλοις ἀδελφοῖς, οὗς διὰ τῶν εἰρημένων ἐσχήτατε“... Nicetae Pectorati dialektis, с. 17 et 18 (A. Michel, *ibid.* 340—341).

¹⁾ Сам Керулярій інформує, що написав до папи послання, довідавшись від тих, які прибули в Римі про його чесноти, шляхотність і ученість: *Epist. ad Petrum Antioch.*, Migne, P. G., t. CXX, с. 784.

²⁾ Migne, P. L., t. CXLIII, с. 776: „Scripsti siquidem nobis — писав папа до Керулярія в другому своєму листі, — quoniam si una ecclesia romana per nos haberet nomen tuum, omnes ecclesiae in toto orbe terrarum haberent per te nomen nostrum“.

хах¹⁾; інші приймають її в сенсі єрархічної рівноправності²⁾). Але, здається, над властивим значінням тих слів не застановився й сам Лев IX, хоч і звернув увагу на те, що Римська Церква визнається за одиноку, відокремлену від усіх Церков цілого світу, й що ті миляться, як невідлеглі їй. Власне в тім уявленню й криється суть поданої Керулярієм умови церковного поєднання. Не ідея єрархічної рівності лежала в нього на серці, а ідея висшости, переваги над Єпископом Римським... Патріярх Константинопольський — зверхник усіх Церков на цілім світі, папа Римський — лише одної Церкви — ото погляд Керулярія й відносини між двома представниками християнського світу, які мислить він у поєднаній Церкві.

Очевидно, подібна умова цілком виключала можливість поєднання, була в душі Керулярієвого світогляду, але не мала ніяких підстав — ані історичних, ані канонічних. Усякі переговори на дану тему та ще з такою особою, як Керулярій, не могли привести до додатних вислідів, і папа Лев IX зробив би може найвідповідніше, коли б листи з Візантії здав до Ватиканського архиву та обмежився річевою критикою поставлених грецькими богословами закидів і проєкту поєднання. Але він вірив у добрі наміри імператора й авторитет його влади; сподівався, що за його допомогою вдасться церковний розрив зліквідувати, тому у січні 1054 р. вислав до Константинополя легатів — кардинала Гумберта, канцлера Фридриха (пізніше папа Степан X) й амальстійського архієпископа Петра — найвизначніших осіб Римської Церкви, доручивши їм віднести листи до імператора й патріярха та полагодити існуючі непорозуміння на місці.

Легатів послано було тільки до імператора, а не до імператора й патріярха. Вже ця обставина мусіла міцно вразити патріярха, який держав у своїх руках „діла Божі й людські“, та ускладнила справу. Ще гірше поділлала на його самолюбство перша й єдина візита до нього легатів, що відбулася весною 1054 р. Для Керулярія, який ніколи не був на прийняттю папських послів і сам їх раніш не приймав, привик жити в оточенню угодового духовенства, що тремтіло перед ним, і дивився на папу, як на єпископа краєвої Церкви, — ця візита була порушенням византійського етикету, тяжкою уразою й виявом нечуваного нахабства. Що переживав у своїй душі патріярх, видно з його скарги, яку він висловлює проти папських послів у листі до антіохійського патріярха Петра³⁾. „Прийшовши до нашої недостойности — писав він — вони виявили всяку пиху,

1) Hergenröther III, s. 739.

2) L. Brehier, p. 104; Суворовъ, Визант. папа, стор. 41; Jugie, Theologia dogmatica I, p. 271.

3) Migne, P. S., t CXX, c. 752—816.

чванство й нахабність — *ὑπερφανία ἀλαζονία καὶ ἀδνάδεια*, — ніякого привіту не виказали нам; ніякого нахилу голови й звичайного поклоніння — *προσκύνησις*¹⁾ — від них не було; не хотіли вони й чути того, щоб сидіти з нами в офіційнім засіданню — *ἐν τῷ σεκρέτῳ* — нижче митрополитів, як це належало б згідно з одвічним звичаєм“... І ото, не виконавши нічого з того, що належало сповнити, легати передали запечатане послання й зараз же віддалилися. Але найтяжчою з усіх їхніх провин була в очах патріярха їхня думка, що прибули вони до Константинополя не вчитися або дискутувати, а вчити й обов'язувати до виконання своїх догматів, і подібні річі говорили з авторитетом і без стиду.

Засліплений поняттям про велич свого сану, Керулярій не застановився над тим, яку посвідку видає собі зазначеними словами. Легати прийшли до нього, як уповноважені представники єпископа не тільки йому непідлеглого, але й старшого, єпископа першої катедри; тому цілком даремне очікував від них такого ж „звичайного поклоніння“, з яким зверталися до нього грецькі духовні особи. А пропозиція їм сісти нижче митрополитів було вже трактування самого визиваючого характеру. З актів вселенських соборів відомо, що папські легати, навіть у сані пресвітерським і діяконським, на засіданнях соборних сиділи й на соборних постановках підписувались вище патріярхів, а не то, що митрополитів; в Константинополі ж хартофілакс в офіційних засіданнях сидів вище не тільки єпископів, але й митрополитів, хоч би він був тільки діяконом²⁾. І покликання патріярха на „одвічний звичай“, коли не вважати це за свідоме ухилення від правди, свідчить, наскільки знав він історію й якою традицією керувався в своїй церковній діяльності.

Не був, накінець, приємним для нього й лист, доручений йому легатами. Привітавши патріярха з приводу того, що „після так довгої й небезпечної незгоди донька (Церква Константинопольська) шукає поєднання з своєю матір'ю Церквою Римською), пала звертає його увагу на порушення церковного звичаю через швидке його висвячення на єпископа, на позбавлення ним Антіохійського й Александрійського патріярхів давніх їх привилеїв, на святокрадну узур-

¹⁾ Ця *προσκύνησις* духовних осіб перед патріярхом мабуть відбувалося так саме, як і перед імператором: поклоном до землі й цілуванням колін (зрівняй вираз, який можна ще й нині зустріти в проханню до православного єпископа й який безперечно походить від давнього византийського церемоніялу: „Припадая къ стопамъ Вашего Преосвященства“...) До XVIII віку *ἡ προσκύνησις* було звичайною пошаною єпископа на Московщині) з боку його духовенства. Скасував цей звичай Петро I, показавши в Духовнім Регламенті (про єпископів, § 14): „Се же того ради предлагается, чтобъ укротить оную весьма жестокою епископовъ славу, чтобъ... въ землю онымъ подручныя братія не кланялись“.

²⁾ Rhalli Pottl, Syntagma, t. II, p. 156; t. IV, p. 536.

пацію титула „вселенського“, рішуче відкидає його умову церковного поєднання, як суперечну з гідністю й положенням Римської Церкви — голови й матери всіх Церков¹). Тут що не слово, то тяжка враза для патріярха, уціплення його амбіції. Послання було постільки несподіваного для нього змісту, що він не повірив у його автентичність, а уявив собі, що це хитрий підступ Аргира, який перейняв його власного, написаного до папи, листа й із самозваними легатами за підробленою печаткою прислав сфальшоване послання в імені папи. Керулярій сам міцно вірив у цю байку і вполював свою віру в інших²). В його уяві — видно — не укладалася думка, що дійсність може бути інша, ніж бажає воля.

Вже з першої зустрічі легатів з патріярхом можна було бачити, що до церковного замирення справа не дійде. Нез'єднані богослови виправдують поведінку Керулярія тим, що він охороняв права й незалежність Константинопольської Церкви та свій авторитет, якого не uznавали папські легати. Таке представлення справи очевидно робить відповідальним за невдачу переговорів Рим, але воно цілком не історичне: папа Лев IX відстоював зверхність Римської Столиці, як голови Церкви, цілком згідно з одвічною церковною традицією, згідно з ідеєю церковної єдності та з вимогами церковного добра³); Керулярій — навпаки — заявляв домагання на положення в християнськiм світі, з історичного й канонічного погляду цілком несправджені й нові.

Легати доручили Керулярієві папське послання й зараз же вийшли з його палати, залишаючи йому ініціативу до дальших кроків у справі поєднання. В очікуванні нового побачення з патріярхом тим часом взялися ревно за оборону латинського обряду від грецьких закидів. Енергійний кардинал Гумберт опублікував не менше, як три свої полемічні твори: проти Льва Охридського свою „Розмову“, написану ним ще в Італії попереднього року⁴). Відповідь на трактат Никити Ститата „проти Римлян“⁵) і „Доводи проти Михайла, патріярха Константинопольського, що помиляється (в науці) про Духа Св.“⁶). Імператор виказав цілковиту увагу до літературних виступів Гумберта, й з його наказу перші два твори були переложені на мову грецьку⁷). На жаль, Гумберт

¹) *Quid hoc monstri est, frater carissime? Romana ecclesia, caput et mater ecclesiarum.*

²) *Michaëlis Caerularii epist. I ad Petrum Ant., Petri Antiocheni epist. ad Michaelen Caerul; Edictum Synodale (Migne, P. G., t. CXX, C. 784—785, 741, 795).*

³) Див. вище: Нива, Ч. IV, стор. 127.

⁴) *Migne, P. L., CXLIII.*

⁵) *Ibid.*

⁶) *A. Michel, Bd. I, 81—88, з тексти „Доводів“ у додатку; Bd. II, 159—166.*

⁷) *Brevis commemoratio Migne, P. L., t. CXLIII, c. 1001); Wiberti S. Leonis vita II II, 9 (Ibid, c. 408).*

у своїй літературній праці не вдержався в межах оборони і в свою чергу виступив з нападами на церковні звичаї грецькі, закликаючи їх визнавати до направи і в разі нерозкаяности загрожуючи їм анатемою. Точка погляду не краща від тої, на якій стояли полемісти грецькі. Позиція Гумберта, з яким напевне солідаризувалися два інші його товариші, тим менш зрозуміла, що Апостольська Столиця підкреслювала свою толерантність що до грецького обряду на території Риму й Італії та свою опіку над ним¹⁾. Розуміється, грецькі богослови не залишилися в довгу: вони опублікували цілу низку полемічних трактатів, у яких вперто відстоювали свої погляди. На час цеї полеміки падають слідувачі статті й трактати: Льва Охридського — друге й третє послання „про безквасний хліб“²⁾, Льва Переяславського „промова до Римлян чи Латинян“³⁾, Михайла Керулярія послання

¹⁾ В першій посланню до Михайла Керулярія папа Лев IX писав: „Як далеко Церква Римська в цій країні відмінна, лагідніша й ласкавіша від вас! Хоч у Римі й по-за Римом існує дуже багато грецьких монастирів чи церков, ні одного з них досі не тривожать, чи не боронять йому батьківського переказу або його звичаю, навіть радніше переконують і закликають берегти його: Бо (Римська Церква) знає, що для спасіння вірних ніяк не шкодять різні по місцю й часу звичаї, тому що одна віра, з милости діюча добро, яке може, поручує всіх одному Богові“. Migne, P. L., t. CXLIII, c. 764. Автором цього листа, як зазначено вище, був ніхто інший, як сам Гумберт. Видно, відбиваючи грецькі напади, він сам невільно заразився їх духом. Справедливо зауважив один з російських учених каноністів (Н. Суворовъ, Византійській папа, стор. 72), що нетерпимість до чужого обряду є риса скоріше східня, ніж західня; коли історія й подає приклади католицької нетерпимости в царині культу, то подібні явища пояснюються не стільки загально-католицькими чи римськими напрямними, скільки національними (наприклад, германськими в добу діяльності словянських апостолів, або польськими супроти православних і навіть уніятів). У чистій формі обрядова нетерпимість являється рисою спеціально московського релігійного духа, в чім легко переконатися з жорстокого переслідування московських же „старовірів“, хоч усякі рації національні, політичні й економічні рішуче промовляли за саму широку терпимість по відношенню до їх обряду. Та сама риса завше становила й нині становить одну з головних причин тої відрави, що Росіяни відчували й відчувають до церковного поєднання з Католицьким Заходом.

²⁾ Друге послання видане А. Паяловим: Критическіе опыты по истории древн. греко-русской полемики противъ Латинянъ Спб 1878 г. стр. 146—151, і в *Εκκλησιαστικῆ ἀλήθεια* Константинополя 1836 г. стр. 421—427; третє — в *Εκκλησ. ἀλήθ.*, 1837, 151—162. Про автентичність цих творів див. А. Michel, Vd. II, s. 290—291.

³⁾ Текст — у А. Павлова, Критическіе опыты, стор. 115—132. Російський переклад, владжений архієп. Філяретом Харківським — у журналі „Временникъ Московск. Общества Истории и Древностей“ 1850, кн. V, стор. 1—18. У рукописах XIV—XVI вв. твір написується: „Δέοντος μητροπολίτου або: ἀρχιεπισκόπου ἐπισκόπου Ῥωσίας [або τῆς ἐν Ῥωσία Πρεσβυτάρας, або: Ῥωσίας Πελαγιάδας] πρὸς Ῥωμαίους ἢ τοὺς λατινοὺς περὶ τῶν ἀρεσκῶν“. Знаходимо в ньому багато думок і виразів, рівнорядних з першим посланням Льва Охридського й „Промовою“ Никити Ститата, як також і заперечень чи спростовань доказів, поданих Гумбертом.

В ній реферує він докази на те, що цей схизми ніколи не було, ідучи в тім за византиністом о. Грюмелем (р. Grumel) що помістив на цю тему коротку але важну студию у великім богословським органі оо. Домініканів (*Revue des Sciences philosophiques et theologiques*, 1933 липень ст. 432—457.)

Ось точний переклад тексту о. Барді:

Після прийнятого способу навчання церковної історії, так як його виробив кардинал Гергенретер, опісля єпископ Гефелє і що його передають публиці майже всі підручники, історія взаємин Фотія з папським Римом закінчилася повним і остаточним розривом. Ми знаємо, що Фотія винесено на царгородський патріярший престіл завдяки певного роду узурпартії. Справді правового патріярха Ігнатія несправедливо усунено і Фотія назначено на його місце. Справді великий собор, де були присутні папські легати, признав правильність вибору і хиротонії Фотія, але коли легати вернулися до Риму, переконано їх слушно про фальшовання актів. Тому в р. 863 зібрався в Римі синод, що під проводом папи Маколи I кинув клятву на Фотія і невірних своїм обовязкам легатів. А папа Адріян II, що став наслідником Миколи I, дочекався відсудження Фотія від престолу і повороту Ігнатія. Осмий Вселенський Собор Царгородський (869—870) затвердив поворот Ігнатія на патріярший престол, а Фотієви признав лише право до світського причастія. Але скоро опісля Ігнатій помер, а його наслідником став Фотій, що віднісся сейчас до нового папи, Івана VIII з просьбою о признання його патріярхом.

Як каже загал істориків, Іван VIII в журбі про єдність Церкви показався склонним до вислухання просьби. Він заявив, що готов признаєти Фотія під умовою, що він прилюдно на синоді признається до першої провини, помириться з бувшими прихильниками Ігнатія і що Болгарія буде наново віддана під римський вплив. Але, так каже принята історія, гордість Фотія не хотіла пристати на такі умови. Він підступом скликав до Царгороду собор, ц. є VIII Вселенський Собор у Греків, а т. зв. *Pseudosynodus Photiana* у латинників і зумів видобути на тім соборі від папських легатів уневажнення Вселенського Собору з 869—870 р., і що за тим іде, регабілітацію своєї давньої поведінки, якої, на домагання папи, він мав відречися. Таке поставлення справи відчинило очі на дійсну вдачу Фотія Іванови VIII, який був йому передше надто прихильний, і він його тепер викляв.

Так м. ін. описує події церковна історія нового і доброго зрештою автора Dom Paulet. Ся подія се те, що на загал називається II схизмою Фотія, схизмою, яка після загальної думки значить остаточний розрив поміж Царгородським патріярхом і Римом.

Наслідком того розриву, (кажуть ті історики) Фотій старався якнайбільше підкреслити доктринальні й дисциплінарні різниці, що після нього існували поміж Сходом і Заходом. Таким чином він помер без помиріння з Римом. Це є загальна теза, але чи правдива?

Ось у свіжій і дуже замітній статті на тему, чи існувала в дійсності друга схизма Фотія, преподобний о. Грюмель з чину Августинців висказує думку, яка може доказати, що Фотій ніколи не був виклятий Іваном VIII, а що за тим іде, що він остав на патріяршім престолі у повній згоді з Вселенською Церквою. Такий доказ має величезне значіння. Очевидно, по смерті Фотія взаємини поміж Церквою Сходу і Заходу відновлено і щойно Михайло Керулярій в XI. ст. довів до остаточного роздору. Ми те все знаємо, всежтаки лишається факт, що в очах істориків і богословів Фотій залишився головним винувником роздору.

Він числиться також великим чоловіком Грецької Церкви, її герольдом. Наскільки зістане доказане, що він помер у зеднанню і любови до Апостольської Столиці, можна сподіватися, що багато перепон церковного життя поміж Сходом і Заходом відпаде.

На нашу думку, теза о. Грюмеля дуже сильна; для її більшого скріплення вистане, коли скажемо, що майже всі свідoctва, звичайно уживані на доказ екскомунікацій Фотія Іваном VIII так чи інакше походять зі збірника грецьких документів, що становить додаток до актів IV Вселенського Собору в Царгороді. Цей збірник є дуже старий, бо походить з 892 р. Це правда, але правдою є також, і то зовсім наглядною, що його зладили з метою поборювати память Фотія. Його призначено на те, щоби доказати, що цього царгородського патріярха осудили всі папи. Зокрема читаємо в тому збірнику такий опис екскомунікації Фотія папою Іваном VIII: „Той, хто би він не був, мавби торжественно проголосити Папа, що не думає, що Фотія викляли справедливим Божим Судом, як це зробили доконаним мої попередники святіші римські папи Микола і Адріян, хай йому анатема!“

На це можна таке сказати:

Чи це не є натягання цього речення поза його дійсний зміст, коли хто хоче в нім добачувати факт нової анатемі, яку мавби кинути на Фотія папа Іван VIII? Противно, в тім реченню папа лише освідчає, що в минулім Фотія справедливо осудили його попередники, папи римські. Це раз на все остає правдою, навіть, коли б в часі такого ствердження патріярх і папа помирилися.

В кождім разі дуже замітне, що Фотій усе заховав для папи Івана VIII вдячну вірність і що по смерті цього папи не говорив про нього інакше, як лише з горячою

любовю. Трудно зрозуміти такий його спосіб поступовання і говорення, колиб Іван VIII його дійсно викляв. Правда, можна тоді говорити про лицемірство Фотія, але такий закид є майже зовсім безосновний.

А зрештою маємо листа папи Стефана V, що говорить про Фотія в різкий спосіб, що називає його людиною світською і винником, а всеж таки не говорить про нього, як про відлученого. „З цілого документу видно — каже о. Грюмель — що взаємні відносини обох престолів дуже змінилися від часів Івана VIII і що в Римі згадки про вину Фотія не вимазали з пам'яті, і п'ятнували його іменем світської людини. Папа Мартин про нього мовчить. Адріян III не хоче говорити ясно. Стефан V його націхував дуже їдко. Це все, чого дочекався Фотій від наслідників „свого Івана“, як він все називає Івана VIII. А з цього всього не менш наглядним є, що Рим ніколи не посувався далше, як до цього чисто негативного картання, що Апост. Столиця не відробила того, що зробив Іван VIII, і що в Римі не поновлено на Фотія анатемами Миколи I і Адріяна II. Зрештою не було причини до жадної зміни поведінки зглядом Фотія, так довго, як довго він не маз жадної нової провини проти римської Церкви“.

Очевидно о. Грюмель не залишає справи на тих загальних вказівках. Його праця є дуже подрібною аналізою текстів, а лише спеціалісти можуть рішати про вартість цієї аналізи. На кінці своєї розвідки учений автор так каже: „Виходить з документів цілком ясний доказ (хіба, що ми помилилисяби в спосіб цілком не до повірення), що Фотій від часів, коли Іван VIII признав його патріархом, не був уже виклятий ані цим папою ані папою Мартином, ані Адріаном III чи Стефаном V, за часів якого положення Фотія є зовсім правильне. Виходить далше з документів, що перший раз зістав він анатемізований, від часів Івана VIII, папою Формозом тоді, коли вже не був патріархом. І ще, що жадний з наслідників Формоза не осудив Фотія, а вкінці, що папа Іван IX ясно признає правильність його другого вибору на патріаршество і важність свячень, які він тоді уділював. Іншими словами, каже о. Грюмель, справа другої схизми Фотія є подією, що її треба зовсім з історії цього патріарха і зі всіх підручників церковної історії просто викинути“.

„Хотяй, додає від себе о. Барді, не можу тут бути суддею (бо це не належить до його спеціальности), одначе думаю, що є добре дати пізнати культурному Заходови стан квестії і новіший спосіб її розв'язання. Рідко коли трапляється нагода, додає він, звернути увагу на так дуже важну студию, як ось отся. Бо оскільки її заключення будуть прийняті за факт, то треба нам буде перевести ревізію цілої думки про Фотія“.

2. Справжню еволюцію ми й нині знаємо з досвіду, як широкий органічний світ. Кожде органічне єство бере свій початок із зародкової клітини. Ми звичайно кажемо, що органічне єство „розвивається“ із зародкової клітини. Розвивається те, що „звинене“, отже слово „розвій“ у першому свому значінню виражає тільки зміну стану, але не виражає, що щось нового повстає. А зміна зародкової клітини у викінченій організм це не тільки зміна стану, але витворення зовсім нових біологічних сил і форм: зародкова клітина нпр. пса не має ані очей, ані вух, ані язика, зубів, ніг, серця, кишок і т. д. Отже було би більше відповідне, колиб ми говорили, що органічне єство виростає із зародкової клітини, як кажемо про рослини, що вони виростають зі свого зерна чи насіння.

Ріст відбувається способом прозябання. Той принцип життя („душа“), що криється в даній зародковій клітині, розбудовує клітину по а ргіогі визначеному пляні. З одного (із зародкової клітини) повстає ріжне, що й не подібне до себе: очі, вуха, кости, кишки, шерсть... Та цей розвій не має безконечних можливостей. Він має подвійного роду границі. Перші границі такі, що життєвий принцип даного органічного типу може витворювати тільки форми свого типу: із зародкової клітини пса може вирости тільки пес, а ніколи пава, або ящірка, або слон... Другі границі такі, що розвій відбувається тільки від одного, матірнього, зерна пшениці до другого, зродженого, зерна пшениці. Від такого самого до такого самого. Коли організм у свому розвою дійде до того стану, де вже сам випродуковує зародкові клітини, тоді всі його органи „застигають“, і ніякі нові вже не можуть витворюватися — плян розвою тим уже вичерпаний.

Витворювати поодинокі органи й цілі органічні типи це тайна й праця життєвого принципу — душі. Так це нині діється і ніколи інакше не могло бути. Зовнішні впливи щонайбільше можуть спонукати життєвий принцип організму, щоб він сяк або так діяв у рянках своїх можливостей. Коли наслідком зима звірята поростають більшою й густішою шерстю, або коли наслідком частішого натиску на нашої руді витворюються мозолі, та ці зміни в організмах витворює сама їх природа (їх життєвий принцип), доцільно приноровлюючися до зовнішніх умовин життя, а зовнішні чинники становлять для неї тільки спонуку.

Якаж це, що так скажемо, „божеська“ штука витворити живе око, павин хвіст, правильне людське тіло з усіми його незрівнаними артистичними симетріями й вальорами! А всі технічні й артистичні конструкції, що знаходяться

в органічному світі, зародкові клітини витворюють „зі середини“, щораз далшим поділом нових клітин. Ніякий маляр зі замкненими очима не намалює образу людини (абстрагуємо від малювання в т.зв. „трансі“, бо це зовсім інша квестія), хоч має свідомість і малярську вправу, а дарвіністи уявляють собі, що ціле людське тіло і його внутрішню будову та взагалі всі технічні й артистичні конструкції органічного світа витворили сліпо й без плану діючі механічні, зовнішні причини! Дарвіністи надто дешево хочуть купити такий дорогоцінний товар — в їхній концепції причини непропорціональні до наслідків.

Дарвіністи, як взагалі всі справжні матеріялісти, засліплені зовнішніми чинниками життя, не за примічують внутрішнього життєвого принципу, ігнорують його і не вміють оцінити його чудесної праці — вони саме втікають від усього „чудесного“.

3. Досліди над теорією еволюції станули нині при тім, що творчим чинником у органічному світі є якась внутрішня, невідома нам сила. Ми на це відповідаємо, а властиво вже вгорі відповіли, що тою силою, котра в історії земського життя витворила всі роди тварин, не могла бути якась інакша сила, як тільки та сама, котра й нині витворює всі органічні форми та різні варіанти одного типу.

Це життєвий принцип — душа.

Теза Haeckel-а, що „онтогенеза“ це повторення, рекапітуляція „фільогенези“, також у нашій теорії находить своє оправдання — однак не в буквальному, тільки в аналогічному значінню. („Онтогенеза“ це розвій одного органічного єства і зародкової клітини; „фільогенеза“ це розвій цілого роду, як органічного типу.) Онтогенеза відбувається способом прозябання й фільогенеза відбулася способом прозябання. Відти й назва нашої теорії. Один рід розвивався з другого не незамітними, повільними змінами, як це уявляв собі Дарвін, але наглими варіантами. В фільогенезі правильно не витворювалися такі типи, що були би нездібні жити, як і в онтогенезі не витворюються ніякі (правильні) органи, що були би нездібні жити чи непотрібні до життя.

Як в онтогенезі витворюються органи в такому порядку, що веде до витворення цілого викінченого організму, аналогічно в фільогенезі витворювалися різні типи в такому порядку, що вів до викінчення остаточного образу органічного світа.

По думці дарвіністів еволюція й нині триває так само, як до появи людини на світі: нинішні органічні єства ніби видосконалюються щораз дальше і мають ще безмежні можливости дальшого розвою. Цю думку ми цілком відкида-

ємо, бо вона нічим не обоснована. Фактом є, що від появи людини на світі не повстали ніякі нові органічні роди, а повстають тільки варіанти. Зрештою все на світі має свою міру, свій початок, свій апогей і свій кінець. Має таку свою міру кожда онтогенеза, чиж тільки фільогенеза не мала би її?!

Прозябанням первісна життєва сила зародкової клітини диференціюється, витворює різні органи, потрібні для життя цілого організму, а з викінченням цілого організму форми всіх органів застигають: з них уже не може розвинути ся ніякий новий орган, а утрачений не може регенеруватися (так бодай у висших звірят).

Власне онтогенеза пояснює нам тайну фільогенези. Онтогенеза триває від такого самого (насіння), до такого самого (насіння). Анальогічне правило мусіло обов'язувати також при фільогенезі. Розвій фільогенези дійшов до свого остаточного плоду, вичерпав свої можливості й застиг, коли на „земському дереві життя“ появилася людина — ество з розумом і свобідною волею, що шукає першої причини світа (ось поворот до вихідної точки фільогенези) і хоче зрозуміти та обхопити цілий всесвіт, ціле буття-життя. Отже розвій від Бога до „божої дитини“ (людини) на землі.

Так розуміємо, яке глибоке значіння мають слова біблії, що людину Бог сотворив „на свій образ і подобу“.

Наша теорія каже, що до виступу людського роду в органічному світі панували інакші закони, ніж тепер панують. Це анальогія до того, що в організмі, який щойно розвивається, панують інакші закони, ніж опісля, коли вже організм викінчений.

До виступу людини Бог творив, а потім перестав творити — віддав власть на землі людині, щоб вона „творила“.

Ось така наша теорія в нарисі.

Вже з цього нарису ясно, що вона може вдоволити і природників і філософів і теологів. А всі палеонтологічні факти і біологічні явища вона зведе в гармонію без усякого натягання.

4. Теорія прозябання дозрівала в мені майже через 20 років (вона розвинулася в моїй свідомості у зв'язку з моєю теорією про людську душу й душу всього що, жие, що я вкоротці виложив у розвідці „Зародкова душа“). Між попередниками теорії еволюції нераз я вчитував Еразма Дарвіна, діда Карла Дарвіна, та щойно розмірно пізно знайшов я в згаданій книжці А. Weismann-а цитат з його писань, і був я тим незвичайно врадуваний, що Еразм Дарвін уявляв собі еволюцію в суті речі так само, як я. Видно, що, доки мислителі не затратили релігійного змислу, а вже

На жаль, ми самі не доцінюємо ваги релігійного навчання і виховання. Багато катихитів звертають увагу на навчання релігії, поминаючи її виховну сторінку. Придержуючись у навчанні релігії перестарілих метод, вони багато клопочуться над тим, як вивчити дитину на память катихитичних правд, формулок і дефініцій, а не виховують їх душ, не володіють їх серцем. А чейже навчити, а виховати це велика ріжниця. Є в класі здібні діти, що дуже скоро запам'ятають довгі формулки і цитати, а одночасно і поза школою вони дуже здібні до всякого зла і промаху, і запам'ятають довгі формулки прокляття, сороміцької пісні, тощо. Чому душпастир, що тримав дітвору в карності і поспусі в школі, не має вже впливу на неї пізніше? Катихит мусить дитину так аиховати в релігії і приєднати, щоби його авторитет для неї ніколи не зменшився. Такий вогонь Божої любови в її серцю розпалити, щоби він ціле життя не згасав. Коли різні партії засипують український нарід демагогічними кличами, коли загрожене щастя християнської родини, коли злі часописи і брошури ширять моральну гніль, тоді нинішний час вимагає від нас не тільки самої віри, але героїв за святу справу. Та героїв не можна навчити, але виховати.

В першу чергу кожний катихит мусить студіювати душу дитини. Щоби збагнути цей діточий світ і мати на нього вплив, він мусить знизитися до умового рівня дитини і способу її думання. Вже славний канцлер париського університету, Іван Чарлієр († 1429) у своїм творі п. з. „Як вести малих до Христа“ жадає від катихита, щоби в зносинах з дітьми сам був дитиною, не приймаючи однак похибок дітей. Катихит мусить бути не тільки учителем дітей, але їх виховником, отцем і приятелем. Тоді й вони позістануть на все його любими дітьми. Він має так настроїти душу дитини, щоби вона після цеї науки жила аж до смерти.

Щоби науку релігії зробити життєвою, треба пояснити дітям в тягу календарного року всі більші свята, обрядову часть і символічне значіння. Бодай зі старшими дітьми треба брати літургіку, щоби розбудити пошану і любов до посвячених Богу осіб, річей і місць. Кілька поглядових лекцій можна перевести навіть у церкві.

Зі старшими дітьми треба перевести ексегезу хоч важніших місць наших богослужень, а хлопців навчити служити до Служби Божої. Це діти уважають великою почестю. З весною нехай катихит заохотить дітей до участі в майських богослуженнях, стросення по домах престоліків в честь Богоматері, та приношення цвітів на церковні престолі. Вже сама цвітка розніжнює душу дитини, а серце її розпалює любовію і почестю до Богородиці.

Живучи на селі, треба слідити кожний його рух, ви-

падок і моральний стан, і їх узгляднювати на годинах релігії. В цей спосіб можна спонукати навіть маленьку дитину до зацікавлення загальною справою, та подати реальний приклад, добрий — до наслідування, злий — для обридження.

Коли в класі є бідніша дитина, треба на неї звернути увагу цілої класи, щоби спонукати до харитативної помочі. Діти дуже радо будуть помагати хоч маленьким куском хліба, та на будуче навчаться громадянської жертвенности.

Буває, що котрась дитина не прийде до школи, а діти кажуть, що вона хора. Тоді катихит зарядить в класі коротку молитву за здоровля їх товариша, та спитає дітей, котре сьогодні відвідає його. В цей спосіб заправить дітей до товариської любови і діл милосердя. В випадку смерти шкільної дитини, нехай зарядить в класі хвилину мовчанки і молитви. Де нема звичаю, щоби ціла школа взяла участь у похоронах, там треба наказати, щоби діти відвідали помершого в його хаті. Тоді не тільки дітей, але й їх родичів собі зєднає.

Треба закріплювати в дітях добрі місцеві звичаї й обичаї, зате викорінювати з їх серця всяке суєвіря, забобони чари і ворожбицтво. Це страшна, укрита язва, яка ще багато наших сіл держить в духовій темряві. Треба добре пояснити дітям гріх святотатства, та його наслідки, тому що особливо в нинішніх часах вороги Церкви підкспують авторитет божих слуг, безчестять святі річі і місця.

При навчанню релігії треба теж узгляднювати і світські предмети, світлі моменти з рідної історії, конечні відомости з географії і природи. Підпорядкувавши науку природи науці Божій, узгляднимо безсильність сотворіння, а силу Божої всемогучости. Не менше уваги треба звернути на літературну мову, а то бувають села, де з української мови створено карикатуру. Головно підльвівські села засипані страшно поперекручуваними польонізмами.

Щоби наука релігії була оживленою і глибше утравлювалася в памяти дітей, на кожній годині треба оповісти якесь коротке оповідання. Це дуже облегує у виведенню і найтрудніших правд катихизму. Гарний примір чи оповідання порушить не тільки їх розум, але загриє серце і порушить волю до боговгодного життя. Крім цього заохочує дітей читати цікаві повістки й гарні оповідання. Маючи церковну бібліотеку, катихит може дуже легко спопуляризувати її між дітьми, переповідаючи їм в школі деякі уривки з цих книжечок.

Новіша метода навчання вимагає від катихита поглядових лекцій, біблійних образів, рисунку, моделів, музичности, прогульок, тощо. Та не кожний катихит має дар і спромогу це все виконати, зате підшукати цікаве оповідання чи життєвий приклад, кожний може. Хоч ми не маємо багато

Такий стан триває вже кілька літ і Бог знає, як довго ще потриває, бо задатковці є „*beati possidentes*“ і не спішаться сплачувати свої довги за ґрунт, бо за ціну завдатку вони уживають ґрунт і то без ніяких тягарів.

Духовенство опинилось у безвихіднім положенню і в цім випадку є цілковито безрадне, бо ані не має права езекутиви, щоби довг стягнути і тому не може приступити до заключення контрактів, ані не в силі відібрати ґрунт, бо треба би хоч завдатки звернути, що їх у своєму часі відослало до Митроп. Ординаріату. Не треба й сказати, як богато через те терпить безвинно духовенство, бо, коли воно старається цю справу з задатковцями упорядкувати, то з цього повстають ріжні непорозуміння, згіршення, а навіть явна ворожнеча.

Очевидно, що такий стан впливає відємно на співжиття в парохіянах, а душпастирство у таких випадках є утруднене, бо це найкраще підложє до підкопування авторитету священика, це найкраща нагода до наклепів, доносів і жалоб. До інтересованих прилучуються рівнож і неінтересовані, ворожі Церкві елементи, що засадничо шукають нагоди, щоби допекти „попови“.

На жаль, у багатьох випадках їм це удається, бо в обороні ерекції лишається священик сам, без попертя, безпомічний і безборонний. Як довго священик не домагався сплачення довгу за куплене поле — то все було добре, а коли став цього домагатись, то зараз став предметом жалоб і доходження з боку референта карних справ Митроп. Консисторії. Священики, не маючи за собою піддержки, йдуть звичайно по лінії найменшого опору і або подаються на інші парохії, або махають на все рукою, і преспокійно вичікують „кінця“, платячи тимчасом податки і не одержуючи належної платні.

Щоби не стрінутись з закидом, що ці замітки підношу у власнім інтересі, заявляю з гори, що у мене ця справа упорядкована, однак на дек. конференціях і з розмов із священиками ріжних деканатів переконався, що священики на правду не з власної вини терплять, що крайний час цю пекучу справу упорядкувати.

Ніхто інший, лиш Митроп. Ординаріат, мусить взяти цю справу в свої руки і перетяти цей гордійський вузол, як правний властитель ерекц. ґрунтів.

На мою думку, найкраща розв'язка булаб, щоби Митроп. Ординаріат призначив своїх делегатів, які цю справу на місци розслідили би.

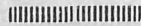
На делегатів повинні бути призначені або священики з чужих деканатів або ще краще світські правники.

Колиб задатковці згодилися в означенім речинци сплатити свій довг за закуплений ерекц. ґрунт — то зараз на

місці приступити до списання нової умови, а відтак по сплаті до спорядження контрактів. Колиб однак задатковці з якихнебудь причини не хотіли даліше сплачувати умовленої квоти то делегати мусілиб на місці розв'язати справу і або продати ґрунт іншим покупцям, перевести докладно рахунок, скільки вони дали задатку, скільки літ вживали ґрунт і по місцевим цінам відповідну квоту відтягнути від задатку за вживання, а решту звернути задатковцєви. Впертим треба загрозити рішучо процесом о віддання в уживання ерекції, а відтак, колиб не далось угодово справу зліквідувати, то навіть в дорозі процесовій справу розв'язати, бо інакше такий пливкий стан тягнувсяби в безконечність.

В такий спосіб справа мусілаб бути упорядкована, скінчилосяб надужиття з боку покупців, а священики дочекалисяб вкінці унормовання податків і платні.

о. Мих. Бобовник

Вісти з Тов. св. Андрея

Наша організація вже майже довершена! Крім одного, однісінького зарваницького деканату вже всі деканати приступили до нашого станового товариства св. Андрея. Ми, українсько-католицьке духовенство, вже не блудні вівці, що ходимо самопас, ми вже не аморфна маса, на яку ніхто не звертає уваги, ми вже не потребуємо стидатися перед рубачами, дозорцями, а передовсім перед нашими сільськими реснтами-дяками, які вже зорганізовані в свої станові товариства і під тим зглядом нас, своїх отців духовних випередили. Маймо надію, що й зарваницький деканат за спонукою Преосв. Никити, який в літніх місяцях у Зарваниці перебуває, а якого наше Товариство має велику честь також числити поміж своїми членами, приступить в найкоротшому часі до своєї організації. Остануться поза нею хіба одиниці з деканатів ліниві, нерадиві байдужняки, над якими також не перейдемо до днєвного порядку, а поіменно будемо їх виказувати і до спільного діла притягати. Бо Товариство св. Андрея се справді „спільне добро“, і ним повинні всі журитися, інтересуватися та про нього дбати. Це не господарка якоїсь кліки, це не домена кількох фантастів-фанатиків, але кождий член товариства має право травестувати слова короля Людвика XIV: „держава — це я“ на слова: „Товариство св. Андрея — це я“ і по своїм силам дбати про розвій цього нашого „я“ — нашої організації.

І дійсно про ту спільну співпрацю просимо всіх, кому лежить на серці його власне добро. Дирекція Товариства

на останньому своєму засіданню застановлялась саме над способами співпраці духовенства, дебатовала над розбудовою клітин товариства і з тими постановами, доповненими моїми проєктами й плянами, оо. співбратів познакомити.

Товариство відповідно до статутів хоче розвинути свою всесторонню діяльність і оперти її на праці по секціях. Намічено цілу низку секцій, призначено до кожної з них людей, які або своєю вдачею, або своєю дотеперішньою діяльністю найбільше тим секціям відповідають і ті, що так скажу „спеціалісти“ будуть ними кермувати й тимсамим діяльність товариства скріпляти. На членів секції рішено просити так членів надзірної ради, як і зпоза неї деяких визначних священиків з членів товариства.

А так як наше Товариство має свої ідеологічні завдання й цілі, себто високо тримати прапор духовенства, має воно також *станові* справи т. є поліпшення матеріального стану, тому повинні бути секції ідеологічної і матеріальної природи.

1. *Секція братнього нап'ямнення* (correctio fraterna). Може приключитися таке, що співбрат наш, забувши хвилиночку на свою священичу, високу гідність, зачне забуватися. Похибки його стануть вже всім явними, голосно про них говорять, та якось ніхто не хоче чи не має відваги свого співбрата спам'ятати, або може не чується ніхто до того покликаним. Як звісно, похибки духовних генералізуються й перекидуються на всіх священиків. Якже відповідне буде тут братнє нап'ямнення. З серцем, повним любови, скажемо тоді нпр. „Отче Н. відправляєте Службу Божу телеграфічним стилем, люди гіршаться, коли бачуть що священик за 10 хвилю вже по Службі Божій“... Інший примір: „Ваші проповіді то не „слово Боже“, яке повинно всіх будувати, царство Боже ширити, а радше особисті порухунки, лайки, які вам не лише личних ворогів роблять, але взагалі людей відчужують від церкви“. Дальший примір: „Перестаньте ходити до цього дому, він має ненайліпшу славу, люди починають вас брати на язик, погано говорити! Втинайте поли та втікайте!“ — Ще інший примір: „Отче співбрате! не можна брати так високих требів. Нині нарід бідний, не має звідки взяти, а ви довели до того, що люди ховають без священика, живуть на віру, бо за багато жадаете за похорони, вінчання!“ Лучиться денед і газардова гра в карти, й вихилення чарочки, й невідповідні жарти й через генералізування таких фактів терпить повага цілого духовенства. Щось конче треба зробити й тому треба такої секції. Як вона буде виконувати свою чинність? В кожному деканаті виберуть собі співбраття кондеканальні двох старших священиків непорочного життя, доброї слави, які з найбільшою оглядністю й пошануванням особистої гідности

зроблять таку увагу своєму товаришеви, напіннуть його; коли напіннення не віднесе успіху, підуть вони висше і донесуть це тій „секції братнього ушлінення“ при Тов. св. Андрея про провину свого співбрата. Секція, розваживши на своєму засіданню добре справу в найбільшій дискреції й пошанівку і провинившогося напінне лагідними словами. На тім завдання секції скінчене. І певне те, що хто по такому напінненню дальше буде забуватися, доведе до канонічного процесу, або адміністраційного усунення з парохії на підставі: „Махіта суга“. І будуть послідня — горшя первих! А хто буде становити при Тов. ту секцію? — Це тайна! — На всякий спосіб ні голова ні хтонебудь з Надзірної Ради. ОО. братні деканальні коректори пришлють свою скаргу в замкненій коверті, яку вложать у зверхню коверту заадресовану до Тов. св. Андрея. Дирекція, не отвираючи тої другої коверти, передасть секції до розглянення й зреферовання та до переслання прямо до рук адресата, провинившогося співбрата. Тут не може ніхто сказати: „Звідки товариство приходить мішатися в моє приватне життя? хто мені має що до розказу?“ Добрий священник того не скаже, навпаки буде вдячний за кожду зроблену йому увагу, а злий?... хіба з гадкою злого священника годі рахувати. Священник, відколи став священником, перестав властиво жити для себе, а живе для Христа і Церкви, отже його життя не є приватною річю, а добром цілої християнської суспільности і горе тому, через котрого соблазнь приходить“.

2. *Пресова секція.* Часом приходить несправедлива напасть, особливо через радикальну, або ворожу нам сусідську пресу. В радикальній пресі виливає нераз на свого священника ворожий йому напіннений парохіянн останні помії, находить у некритично думаючого, а ворожо до духовенства настроєного редактора легкий послух, аби лише доскулити ненависним „попам“. Таксамо поступає й україножерна сусідська преса з краківським „Курієрком“ на чолі, де нема одного числа, щоби хтось до схочу не поїздив собі по „grecko-katolickiem duchowieństwie“. Зачіплений та поганьблений священник навіть не знає, що про нього написав якийсь анонімний розбишака пера і нераз такому письменцю уйде лише тому наклеп безкарно, бо не дійшов до відома інтересованого. Отже тут буде мати пресова секція вдячне поле до попису. Вона повідомить інтересованого про наклеп на него в часописи, зажадає вияснення, уложить спростування і перешле його на основі пресового закона редакції до спростування.

3. *Секція правної поради.* Очевидно, що нераз у впертих случаях треба буде правної поради доброго адваката й тому конче треба буде при товаристві св. Андрея заложити секцію правної поради. Товариство вйде в порозуміння з добрими

адвокатами, одним до цивільних, другим до карних справ і за умовлену, умірковану оплату буде предклатати справи своїх членів їм до оборони, до вношення скарг, протестів, рекурсів то що. Хто оплачувавби умовленого адвоката? Якщо це справа чисто особиста, оплачувавби даний священник сам ту обнижену, умовлену оплату, а коли справа булаб загальної природи, яка обходилаб ціле духовенство, оплачувалоб всі кошти наше товариство. Реєструвати ті скарги, предклатати їх адвокатам, переписуватись з інтересованими членами муслиб священники самі. Ця секція булаб також дорадником у податкових справах. Секція видавалаб від часу до часу свої комунікати, в яких почувалаб духовенство в ріжних податкових і правних справах будьто в „Архіеп. Відомостях“, будь в „Ннивів“, абе „Метів“ і „Нов. Зорів“.

4. *Історична секція* Дуже важна секція. Велике її завдання. Вона малаб на цілі списувати всі історичні події, які переживаємо під сучасну хвилю, а в яких наше духовенство бере таку визначну участь. Праця тої секції рівналасьби праці журналу „Червоної Калини“. Так як „Червона Калина“ — збирає на своїх сторінках історію наших визвольних змагань, щоби не пропали для потомности, а свідчили по віки вічні про наш зрив до свободи, до волі, так і годилосяб і нам зібрати цілу мартирольогію нашої Церкви у цих страшних часах, які переживаємо. А то на правду пропадає все в безодні часу і навіть ніхто добрим словом не помяне. Скаже може хто таке: „Майбутній історик вичитає все в часописах тогочасних, коли схоче писати історію того часу, чи духовенства, і не треба окремих секцій творити“ — то на це йому скажу: Чи пригадує собі він, як підчас пацифікації наші часописи мали все або білі плями або постійну рубрику: „дальше з огляду на цензуру пропускаємо“, чи не пригадує собі він, як прим. допис про архієрейську візитацію Преосв. Івана зістав сконфіскований, хоч як обережно був редагований і подавав самі нагі факти без коментарів та редакційних розважань. Ця секція збиралаб усі матеріяли, які відносяться до життя нашого духовенства і переховувалаб їх з найбільшою пошаною й осторожністю, щоби колись ті матеріяли свідчили перед історією і цілим світом про нашу працю, наші муки й терпіння для народу й Церкви. Подрібно розписуватись про засоби, якими ця секція доходилаб до своєї ціли покищо не бачу.

Секція заохотилаб до списування споминів поодиноких священників зміж нас, бо нація складається з людей, а кожний з людей щось пережив, щось перебув, щось може о собі сказати, і тимсамим життя кожного з нас є причиною до історії нації... Вкажу для приміру спомини о. Олекси Пристая, видані окремою книжкою п. з. „З Трускавця

у світ хмародерів". Книжка ця може бути зразком нашої мемуаристики, гідна наслідування

Велику прислугу сій секції зробилиб всі ті священики, які голосять надгробні бесіди над своїми оо. співбратами. Вправді в мовах таких представляється життя покійника з найкращої сторони на засаді: „de mortuis nihil nisi bene“, дається самі світла без тіней, але всетаки містять вони в собі багато історичної правди, гарне свідоцтво праці змагань нашого духовенства для добра Церкви й народу. Отже всі надгробні проповідники повинні гарно й чітко переписану проповідь над гробом свого співбрата прислати до архіву Товариства св. Андрея, який колись повстане в ново-збудованім „Домі священиків ім. Тов. св. Андрея“. Направду бувби це гарний вклад в історію нашої церкви і „*monumentum aere perennius*“ за життя наше, повне посвяти для „меншого брата!“

5. *Місійно-реколекційна секція.* Місії, реколекції у нас — слава Богу — не новина, і треба признати, що чимраз краще відбуваються, освячуючи, обновляючи серця й розум наших вірних і нас самих піднімаючи на вершини, в гору, до Христа. Про реколекції як знаменитий засіб освячення душі й обнови серця говорять найновіші „Архієпархіяльні Відомости“, ставляючи жадання, щоби кождий священик що два роки відбув обовязково реколекції. Доси реколекціями управляли з великим успіхом оо. Василіяни і оо. Редemptористи. Реколекції, ведені світським священиком, належать до рідкостей, хоч маємо між собою добрих проповідників, знавців аскези й священичого життя та душпастирської практики. А чому ж так мало провідників реколекцій між нами? Бо не було ні принуки ні заохоти. Подібно мається діло і з місіями для народу. Виручають нас черці. Хорони Господи, щоби я виступив проти місій та реколекцій, ведених монахами, але й ми світські духовні повинні у веденню реколекцій і місій вправлятись. Цього року робить Тов. св. Андрея з осінніми реколекціями початок. Проводитиме духовник Дух. Семинарії, о. сов. Стефан Рудь в днях від 10—15. вересня*). Завданням цього реколекційно-місійного кружка буде зайнятись справами реколекцій і місій, підшукати охочих до праці оо. співбратів, доставити їм відповідних підручників, приймати зголошення на місії й реколекції і розподіл праці.

6. *Видавнича секція.* Добрий, поступовий священик без книжки обійтись не може. На „Шематизмі“ і „Календарі“ не може кінчитись лектура, духовний корм. Треба дальше образуватись, шукати контакту з богословським сві-

*) Зголошуватись вже можна тепер до Тов. св. Андрея у Львові, вул. Содова ч. 1. Реколекції будуть відбуватися в будинку Духовної Семинарії у Львові, а кошт утримання буде по найнижчих цінах.

том, який книгарський ринок засипає щораз новими виданнями з засобами новітньої душпастирської праці. В нас — на жаль — богословська література убога, невеличка, треба запозичатись у сусідів, Поляків, Німців й ін. А книжка нині всетаки ще дорога, мимо того, що життя потаніло. Видання книжки коштує дуже дорого. Досить сказати, що видання семиаркушової книжки: „Новомодні пророки“ о. Вергуна, розісланої як премія для наших членів, коштувала наше Товариство 1200 зл. Отже як може автор-священик думати нині про появу книжки, над якою довго намозолився, коли кошти видання такі дорогі. Але що одиниці тяжко приходити, то збірне тіло лекше потрапить зробити. І тому й наше Товариство св. Андрея мусить зайнятися видавництвом добрих і потрібних богословських книжок, а добра й конечна книжка все найде покупця. Отже підготуванням до печатання, підшукування відповідних книжок займеться „Видавнича секція“.

7. *Секція будови „Священничого Дому ім. митр. Андрея“.* Всі ті секції працювали б інтензивніше, ліпше, якщо мали б десь місце для своїх сходин, свою домівку. Від цього властиво повинні ми зачати нашу працю, від „да ху над головою“. Тому треба окремих людей до цього, які лише про те думали б, як цю ідею як найліпше спопуляризувати, і її зреалізувати. Мої „Вісти з Товариства св. Андрея“ вже кілька разів обговорювали потребу такого дому, а ще більше можливість його доказували. Бо, на жаль, є між нами такі вроджені песимісти, які, як не бачуть свою думку в сій хвилі, або найліпше за два дні зреалізованою, махають недовірчиво рукою, називають це утопією, фантазією, обманом. А прецінь так зле справа не стоїть, бо гроші збираються, ростуть і дім мусить стати. Покликані майбутні члени секції будуть обдумувати заохочуючі кличі, підшукають відповідну парцелю, викалькують ціну будови, обдумують пляни, так щоби „Священничий Дім“ став найдальше до шістьох літ під дахом, як пам'ятник сороклітного архієрейського служення нашого Митрополита Кир Андрея.

8. *Фінансова секція.* Одного тільки треба боятися, щоби зібраний гріш на „Священничий Дім“ не здеваловався. Досі золотий тримається, але може зйти така потреба держави, що вона сама забажає обниження вартости золотого, так як Америка добровільно обнизила вартість доляра і тоді шкода призибраних грошей, які зпадуть на вартости. Отже тут треба добрих фінансистів, які слідили б за монетарною політикою Польщі, які вміли б добре гріш стезаврувати, його так ульокувати, щоби він не втратив своєї нинішньої вартости. Можеб наразі купувати яке поле, ліс, доми й ними спекулювати, щоби в слушний, добрий час їх продати, або може вложити в який рентовний інтерес, що приносив би

замірений катихизм повинен взоруватися на найновішім хорватським катихизмі для вселюдних шкіл „Крстьянски Наук“. По довгих делібераціях і дебатах сей проєкт улав. Стало ясно, що катихизм для нашої потреби мусить бути уложений нашими людьми, бо тільки так зможе він узгляднити своєрідні характеристики нашого обряду й умовини нашого життя. Старанням Високопреосв. Митрополита Андрія та його суфрагана, Преосвящ. Івана завязалася комісія для випрацювання й видання заміреного катихизму. На всіх засіданнях проводив комісією сам Преосвящ. Іван. Членами комісії спершу були: о. крил. Юліян Дзерович, о. крил. др. Василь Лаба, о. др. Гавриїл Костельник, о. Іван Новосад, о. Северин Сапун (катихит з Дрогобича); опісля ще запрошено до комісії о. дра Ігнатія Цегельського й о. Адріяна Зафійовського. Первісний текст зладив о. С. Сапун; головним рецензентом був о. Г. Костельник; а на засіданнях комісії перечитано, передискутовано й усталено цілий текст катихизму.

Катихизм має такий уклад, що в кожному розділі на першому місці є біблійна частина, по ній слідує катихизмова частина у формі питань, потім поучення, потім молитва, або пісня. Пісні випечатані в нотках. Се має не тільки ту ціль, щоб діти мали з чого навчитися співати церковні пісні, але й шоби всюди принялася та сама арія. Тай се комісія мала перед очима, що „Божа Наука“, як дешева й загально поширена релігійна книжка, стане в пригоді й старшим вірним. При нинішнім зубожінню широкі маси вірних не всилі купувати собі дорожших релігійних книжок, отже „Божа наука“, побіч того, що вона в першій мірі призначена на підручник для вселюдних шкіл, повинна стати „vademecum“ для широких мас вірних.

У новому катихизмі є на переді колірвий образок Ісуса Христа на крейдовім папері, а в книжці багато гарних ілюстрацій (які зібрав артист Андрій Коверко). Окладинка з твердого картону. При кінці випечатані щоденні молитви, катихизмова частина і церковна азбука. Катихизм буде мати ок. 180 сторінок, а його ціна, як се вже оголошено, буде тільки 1 зл. Катихизм виходить накладом Греко-католич. Архієпарх. Фонду у Львові. Всечесні Отці повинні якнайбільше поширити сей новий катихизм, щоб він міг сповнити місію, для якої він виданий. Замовляти вже тепер можна в Канцелярії гр.-кат. Митроп. Консисторії у Львові. Та се ще не все. Комісія вложила дуже багато праці в сей новий катихизм, щоб його викінчити як слід (було около 25 засідань по 4—5 годин). Алеж се незвичайно тяжке завдання. Разураз треба було погоджувати противні тенденції: щоб предмет якнайбільше вичерпати — а в якнайменших розмірах; щоб вірно висловлюватися — а приступно; щоб

Тому на це хочу дати пояснення, щоби віддалити від себе закид неправдомовности.

Перед тим однак відповім хоч кількома словами на замітку о. кан. Дзеровича: „Взагалі стаття „Рефлексії по Заг. Зборах Тов. св. Андрея“ о. Бобовникови не вдалась“. Це річ погляду, а від себе додаю, що з уст кількох священників чув я як раз діаметрально противне. Але це маловажне! Важнішим є закид, що мій вислів про звіт секретаря Вдов. сирот. фонду не відповідає правді. Отже на цей закид я мушу обширніше відповісти. Я, пишучи про звіт секретаря Вдов. сирот. фонду, не мав на думці останніх Заг. Зборів, бо я на них не був (як про це можна переконатись із списку учасників) і тому секретарського звіту не чув, але у своїй статті опирався на секр. звіті з попередніх Заг. Зборів, коли то секретарем Вдов. сирот. фонду був теперішній бережанський декан, о. Евсевій Бачинський.

Маю записки з секретарського звіту, зроблені підчас Заг. Зборів Вдов. сирот. фонду, як рівнож і сам пригадую собі зміст того звіту, що його виголосив о. секретар більше менше цими словами:

„Камяниця, яку закупила управа Вдов. сирот. фонду (вул. „на Болоння“) цілком не оплачується, тому, бо льокатори або неточно, або цілком не платять чиншу, а є й такі, що від кількох літ залягають з чиншом — Управа супроти них безсильна, бо за ними стоїть закон „про охорону льокаторів“, так що камяниця приносить всего лиш 2 проц. від вложеного капіталу“!

Дальше пригадую собі, що один з приявних оо. делегатів, помітив, що „краще булоб продати сю камяницю, бож кождий банк дасть без клопоту 8—10 проц. від вкладки“ на що о. Секретар заявив:

„Замітка цілком слушна і це було навіть піднесене на засіданню Управи, однак тепер настав такий час, що камяниця на продаж є багато, а покупців цілковито брак, тому про продажу камяниці наразі нема що думати“.

Ось такий то звіт я чув на давніших Заг. Зборах Вдов. сирот. фонду і на цій підставі я у своїй дописи висловився: „як це відомо із звіту секретаря Вдов. сирот. фонду“.

Коли однак обставини тепер покращали і, як стверджує о. кан. Джерович, „чинші з камяниці впливають правильно до каси фонду“, то я з повною приємністю приймаю це до відома і радю разом з цілим духовенством, що наші, так тяжко придбані гроші, не пішли на марно, як це, на жаль, сталось з нашим передвоєнним Вдов. сир. фондом, з котрого, (і знов мушу ужити цих фатальних слів) як це відомо із звіту секретаря перших повоенних Заг. Зборів Вдов. сир. фонду, лишилось всего 7 сотиків.

о. Мих. Бобовник.

Про одно чудесне уздоровлення. У нинішніх часах грубого матеріалізму і скептицизму гадаю, що не від річи буде подати до відома один факт, що збувся у сусідньому селі і що наглядно стверджує чудесну силу і опіку Пр. Д. Марії.

У селі Волощині, що належить до парохії Ольховець, Бобрецького деканату, мешкала при родичах дівчина, Катерина Олійник.

Тому 9 літ захорувала тяжко на запалення кишок і боляк в жолудку, а відтак прилучилось розмягчення хребетного стовпа, так що хора не тільки ходити, але й сидіти не була всилі. Спроваджевий зі Львова лікар заявив, що хороба невилічима; те саме ствердив і поблизький лікар з Вибранівки Др. Г. Дорторт (жид), що частіше навідувався до хорої.

Через довгих 9 літ лежала хора в ліжку, а одинокою її поживою було молоко і вода.

Маючи глибоку віру і любов до Пр. Д. Марії, дівчина лежачи робила штучні квіти і китиці на престіл до церкви в Глібовичах вел., а цю її щиру жертву приносила нераз її мама до церкви, жертвуючи при тім на Акафіст до Пр. Д. Марії.

Недавно попав в її руки польський часопис, масово кольпортований: „Rycerz Niepokalanej“, (ось що значить кольпортаж!), де вона вичитала ріжні подяки, зложені Пр. Д. Марії за чудесні уздоровлення — водою з Люрд.

Від того часу, як сама про те оповідала, жила лиш надією, що й її Мати Божя уздоровить. Спровадила собі за посередництвом редакції „Rycerza Niepokalanej“ малу фляшечку води з Люрд, та висповідавшись і принявши св. Причастя, молилась горячо до небесної лікарки о здоровля. Відтак напилась кілька кропель цієї води, рівнож і до купелі, де її занесли родичі, вляла кілька кропель.

І отсе сталось чудо! Хора, що через 9 літ безпереривно лежала, не будучи в силі навіть рушитись, сама встала з купелі; хороба щезла в одній хвилині! Пр. Діва всталахала її молитви, за її любов і довіря вернула її здоровля!

Сусіди, довідавшись про те, громадно зачали дівчину відвідувати і так, як колись про сліпородженого, не могли повірити, щоби це була та сама дівчина; навіть з сусідних сіл сходились люди, щоби на власні очі переконатись про те чудо.

І справді, від тої хвилі вона почуває себе цілком здоровою, із сусідного села приходить точно на всі богослуження (а особливо на масві богослуження) до Глібович вел.

Вона вправді оголосила подяку Пр. Д. Марії в „Rycerzu Niepokalanej“, але недавно прийшла до мене і просила щоби також і в українських часописах оголосити публично про те її чудесне уздоровлення, щоби слава і побожність

до Пр. Д. Марії поширялась між нашим народом, щоби люди пізнали, що Пр. Д. Марії не опускає нікого, хто з довірям і любовю удається до Неї о поміч. Рівночасно предложила вона оригінальну посвідку лікаря з Вибранівки Д-ра Дорторта (жида), який по чуді її оглядав і ту посвідку подаю у дослівному перекладі: „Стверджую, що Катерина Олійник через 9 літ не опустила ліжка і по випиттю кілька крапель води з Люрд і купелі, встала з ліжка сама і крім об'яв в недовірності не оказує ніякої хвороби“.

Др. Генрик Дорторт районвий лікар. На тій самій посвідці є рівнож посвідка гр.-кат. парох. Уряду:

„Стверджує гр.-кат. парох. Уряд у Вільхівці“.

о. Северин Габрусевич, парох.

Сповняючи її прохання, подаю цей факт до прилюдного відома, а він певне причиниться до скріплення катол. віри, а особливо віри у поміч Пр. Д. Марії, а нам священикам може послужити як гарний приклад у проповідях в честь Пр. Д. Марії.— Глібовичі вел. 25/VI 1934. *о. Михайло Бобовник, парох.*

Важний розпорядок італійського міністра освіти.

Італійський міністр освіти розіслав до директорів усіх шкіл обіжник, приказуючи „усунути з шкільних бібліотек, і то чимскорше, усі твори, які стоять у суперечности з культурними напрямними уряду. Управителі шкіл й інспектори мають пильно дбати про те, щоби книжки, які дістаються до рук молоді, були згідні з моральними засадами“.

Католицьке шкільництво в Франції. Недавно появилася річний звіт французького департаменту шкільництва, що містить в собі статистичні дати. В минулому році до католицьких шкіл ходило 927.499 дітей. На платні для 29.253 учителів видано понад 500 мільонів франків, які призбирано з добровільних датків катол. громадянства. В р. 1930 до католицьких шкіл ходило 823.865 дітей, отже бачимо поважний зріст. В кількох останніх роках треба було збудувати багато нових шкільних будинків, бо населення щораз більше горнеться до католицьких шкіл. В ніодній католицькій державі не видають католики на свої власні школи стільки, що у Франції.

Міжнародній Евхаристійний конгрес. Черговий XXXII міжнародній Евхаристійний Конгрес відбудеться цього року, в днях 3—10. жовтня, в Буенос Аїрес в Аргентині. З Польщі виїздить на конгрес окрема делегація з кард. Гльондом на чолі. Делегація виїжджає 15. вересня через Рим і Неаполь.

Католицький єпископ Москви в св. Отця. Св. Отець прийняв в перших днях липня на приватній авдієнції єпископа Neveu, апост. адміністратора Москви. Еп. Neveu працює як душпастир в Сов. Росії від 20 літ. Француз з похо-

Церковні дзвони

доставляють

ЛІЯРНІ ДЗВОНІВ

Братів Фельчинських

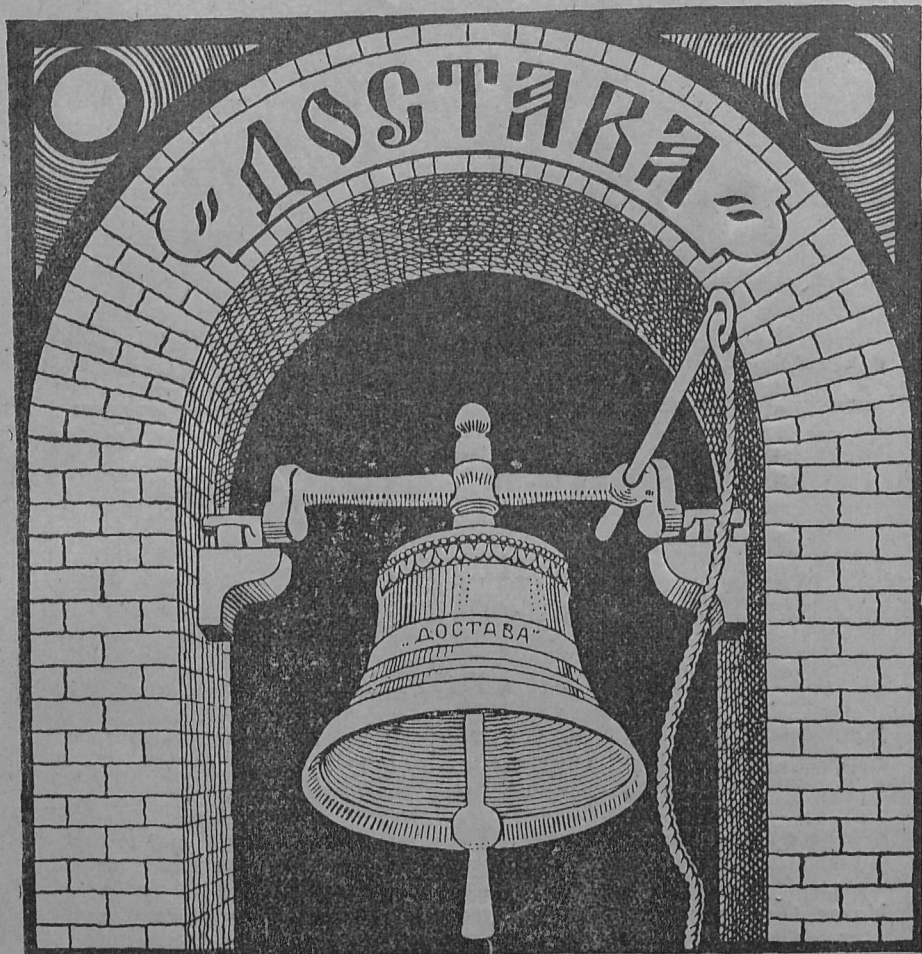
в КАЛУШІ і ПЕРЕМИШЛІ

Новина! Розбиті дзвони особливої вартости сп'юємо під гарантією, вони відзискають попередню краску і силу тону, через те перетоплення дзвонів зайве.

Осторога! Остерігаємо перед агентами якоїсь жидівської ліярні дзвонів зі Станиславова, які волочаться по селах та ярмарках і подаючи себе за наших відпоручників, напихають людям послідню тандиту.

Ми як ніколи так і тепер не послуговуємось агентами в тій надії, що хто забажає доброго товару, довідається про нас з українських часописів, а жидівського агента з його дзвонами відправить до найближчої божниці.

НАЙЛІПШІ ДЗВОНИ І ВСІ ЦЕРКОВНІ ПРЕДМЕТИ
в найбільшій виборі і найдешевше продає
одинокі українська кооператива

„ДОСТАВА“

В СВОЇХ СКЛАДАХ: ЛЬВІВ, ВУЛ. РУСЬКА Ч. 20.

Перемишль, Костюшка ч. 5., Тернопіль, вул. Руська ч. 14.

Направляє старі ризи, позолочує чаші і пр., бере на себе малювання церков, виготовлення іконостасів і ручить за солідне і стилеве виконання по приписам обряду. Письменно за цінами звертатися до Дирекції: Львів, Ринок 43, I п. Звертаємо увагу Всч. Духовенству, що всі прочі фірми з церковними річами є або у ворожих нам руках, або є приватними підприємствами, а „ДОСТАВА“ є одинокою кооперативою, де членами є три наші Архієреї, многі священники і церкви.

З сих причин заслуговує на повне довіря і попєртя.

Н И В А

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2½ арк.
з проповідничим додатком
— в 1 арк. до кожного числа —

Передплата вносить 12 зл. річно,
півріч. 6— зл., чвертьрічно 3— зл.
для Америки 2.50 долари річно.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Коперника Ч. 36
Чекове конто: 151.092

З М І С Т:

	стор.
<i>Х.</i>	
В роковини терпіння і слави	289—291
<i>о. Августин, Студит:</i>	
Уніфікація чи Унія	292—297
<i>о. прот. П. Табінський:</i>	
Сучасний церковний розкол та його причини	298—309
<i>о. Л. Глинка:</i>	
Проблема релігійного мистецтва під сучасну хвилю	309—316
<i>о. П. Жевуський:</i>	
Відповідь на одну статтю	316—320
<i>Присутній:</i>	
Із днів обнови душі	321—322
Нові книжки	322—323
Всячина	323—328

Впр. Отці Передплатники !

Просимо прислати
післяплату за „Ниву“

АДМІНІСТРАЦІЯ.

До Впр. Членів Б. Н. Т. у Львові

В грудні 1933 р. ми розіслали всім нашим членам членські грамоти, до котрих були долучені поштові складанки на вплату зл. 2.— належності за одержану грамоту. Не всі члени вплатили вже цю належність, тому просимо довжних нехайно вплатити, щоби не приневолювати нас до поіменних упімнень.

БОГОСЛОВСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО
у Львові.

ЦЕРКВИ КУПУЮТЬ СВІТЛО

лише у своїй фабриці свічок

„К Е Р О С“

Власники: ПАВЛО ДУРБАК і СИНИ

перше Інж. К. КОТЕЦЬКИЙ і Ска, спілка з обм. пор.

ЛЬВІВ 15. вул. ОКРУЖНА (бічна Кульпарківської) 108 а. — Тел. 57-48.

Н И В А

Часопис присвячений церковним і суспільним справам

Виходить раз у місяць в 2½ арк.
з проповідничим до дат ком
— в 1 арк. до кожного числа —

Передплата виносить 12 зл. річно,
півріч. 6— зл., чвертьрічно 3— зл.
для Америки 2.50 долари річно.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, вул. Коперника Ч. 36
Чекове конто: 151.092

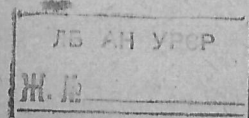
В роковини терпіння і слави

В сім році минуло рівно двадцять літ від хвили, як вибухла світова війна, що у своїх наслідках принесла стільки змін у нинішній Європі і яка на перший етап своїх ділань вибрала собі наші землі, несучи з собою руїну, кров і сльози. Двадцять літ за нами, як військові й адміністраційні власти „братнього“ московського народу повели наступ на найсильніший бастион нашого національного Піємонту — на нашу Греко-католицьку Церкву. Наступ дикий і безоглядний, при асисті військової сили, брехні і провокації, метою якою було дезорганізувати й ослабити Церкву галицьких Українців, а далі й знищити оту ненависну всім Москалям — Унії. Т. зв. православна Росія вибрала на те найкращий момент, війну, коли на місці панує всевладно військовий штик, розстріл, чи шибениця, коли навіть боронитися не можна, бо не знати перед ким.

Царська Росія, занявши майже цілу українську частину Галичини і здусивши всякі вияви українського національного життя, поспішила, йдучи слідами гробокопателів давньої Унії — цариці Катерини II й царів Петра і Миколи I, чим мога скорше знищити ненависну їй греко-католицьку Церкву, що була і є найбільш творчою силою Народу.

Щобиж її легше зломити, треба було усунути її Архипастиря, митрополита Андрія, треба було згасити той могучий Світильник, що з висот Святоюрської гори освічував цілий край.

Москалі добре зрозуміли, чим є для греко-католицької Церкви і для цілого Народу львівський Митрополит. Тому

вже першого дня, згідно першої ночі після того, як російські війська заволоділи Львовом, себто 4. вересня 1914, увязнено Митрополита і вивезено до головної кватири генерала, що командувала армією, яка здобула Львів. Вправді його зараз на другий день випущено, та не на довго, бо два тижні пізніше, 19. вересня 1914, Митрополита, що був увесь час під сильним військовим наглядом, увязнено вдруге і вивезено етапним порядком через Київ і Нижній Новгород до Курська, де він як вязень перебув через два роки, пильно стережений військом. Курськ, відомий в історії як місце заточення греко-католицьких духовних з часів переслідування давньої Унії—навязав знову пірвані нитки традиції, приймаючи у свої мури найвизначнішого з усіх духовних греко-католицької Церкви.

І розпочалися для „Царського Вязня“ довгі дні, повні муки і тривоги: муки і терпінь особистих, а тривоги за долю Церкви і Народу. У горячих молитвах благав Архипастир Бога, щоби народови дав силу витривалости в терпіннях та привязання до батьківської віри, а йому і духовенству ласку — стати в обороні загроженої Церкви ісповідниками, а навіть мучениками.

Відтак прийшов Суздаль і вязниця в монастирі під „опікою“ св. Синоду, а далі Ярославль з новими терпіннями, моральними і фізичними, і щойно по трьох роках — визволення. Могучі хвилі березневої революції 1917 р. звільнили Царського Вязня з тюрми.

А разом зі своїм Архипастирем страдала та переживала довгі дні жаху і насильства й ціла греко-католицька Церква. Забирання храмів Божих, підступне і насильне „фабрикування“ із найтемнішого елемента т. зв. православних, поява цілої хмари священників в еп. Евлогієм на чолі, те все — супроводжене брехнею, терором, арештами і засланням цілої низки священників і вірних — навівало на всіх священників і мирян, жах і тривогу.

Однак ніхто не попадав у зневіру чи розпуку, всі — за дуже незначними виїмками духово слабших одиниць — держалися бадьоро і мимо шаленої агітації і приманчивих обіцянок не зрадили своєї віри і своєї Церкви.

То був час терпінь і проби, час важкого іспиту для греко-католицької Церкви перед православною незєдиненою Церквою, і його наша Церква із своїм Митрополитом на на чолі здала з блискучим вислідом.

Та був се одночасно й час слави та розголосу греко-католицької Церкви на православних областях України і Росії. Вона виявила стільки духових і моральних цінностей, що колиб не воєнне право і не терор та переслідування, то не православна Церква між нами, але наша Церква булаб вела успішно місію серед православних. Ми-

трополит Андрій і своїми терпіннями по московських вязницях, і своєю глибоко обдуманною акцією в часі свого короткого побуту на волі зробив незвичайно багато для греко-католицької Церкви на областях України й Росії. Звільнений з тюрми Царський Вязень стався найвищим зверхником греко-католицької Церкви не тільки в Галичині, але й у Росії і на Україні. І колиб влади над Україною і Росією не були захопили большевики, хто знає, чи нині золотоверхий Київ не був би осідком греко-католицького патріархату.

Вивезення митрополита Шептицького царськими військами, і вслід за тим започатковане переслідування греко-католицької Церкви, се був властиво час найбільшого тріюмфу не тільки самого Митрополита, але й цілої гр.-кат. Церкви і тієї великої, унійної ідеї, яку вона репрезентує.

Бо ця ідея в хвилині — здавалось би — її найбільшої слабости, вибухла ясным полум'ям, виявляючи велику живучість і потенціальну силу.

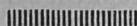
Направду дивні шляхи Божого Провидіння!

Вернувся Архипастир греко-католицької Церкви як тріумфатор до своїх вірних. А скоро після того замовк золотий гомін волі, що нісся і над золотоверхим Києвом і над княжим Львовом, — і знов настали гіркі дні недолі. Знов упали удари на нашу Церкву, може не такі яскраві, як в часах російської окупації Галичини, але деколи може більше обдумані й доцільні і тому й більше болючі.

Від праці над реалізуванням унійної ідеї нашу Церкву, що так блискуче її оборонила у днях жаху і тривоги, виключено, на її старовинні права і традиції підносяться з різних боків зазіхання, ба навіть нащадки розбитого нині царського, синодального православ'я, використовуючи момент, такими ж методами, що і в 1914—17 рр., стараються втиснутися між ряди наших вірних.

Царський Вязень по пережитих муках за свою Церкву і по радісних хвилях росту унійної ідеї на православних областях бувшої Росії, росту, спричиненого і його терпіннями та його жертвеним трудом, — нині знов, як перед двадцяти роками, у безустанній праці і трудах, метою яких — скріпити Церкву, на чолі якої Провидіння його поставило, і зробити її спосібною понести на широкі простори православного нез'єдиненого Сходу велику ідею і зреалізувати її. Бо і Він і ми всі віримо в її перемогу та ждемо на той великий і недалекий вже час, коли, примеркла нині, слава і дні тріумфу нашої Церкви ще вернуться.

X.

Уніфікація чи Унія?

Унія Сходу з християнським Заходом є органічною справою Церкви. Тому нічого дивного, що кождий віруючий християнин з рації своєї приналежності до Церкви обов'язаний працювати і молитися за цю єдність. Щоби так ця праця як і молитва була живою і стихійною, а не чимсь робленим для ока — мусить вона впливати з глибокого пізнання і зрозуміння цілої справи.

В теперішнім стані річі, пізнання і зрозуміння унійної праці лишає багато до бажання. Ба, що більше; — часто в сій справі забирають голос люди, які не вмюють теологічно думати і доходять до висновків, суперечних з наукою Церкви.

Нині нпр. що раз голосніше, але ще досить несміло, починають говорити про „навернення схизматиків на латинський обряд“. Вже навіть в сім напрямі повстали місії — отже приступають до практичного ділання, яке носить назву унійної праці.

Сей факт змушує нас забрати голос в сій справі.

Передовсім треба дати ясне означення, що таке унія в церковному значінню. Є вона сполукою в єдності віри окремих галузей християнства з цілковитим захованням їх специфічних традиційних окремішостей, які є в згоді з об'явленою наукою.

З вище поданого означення випливає, що той, хто працює над „наверненням православних на латинський обряд“, з моря незєдинених християн вириває деякі душі і не лучить їх з Церквою, а пересаджує на специфічний ґрунт Церкви, яким є латинський обряд. Таке „навернення“ — а цього не потрібно доказувати, бо це річ цілком наглядна — є уніфікацією, а не унією. З цього зіставлення виринає проблема: на якій дорозі треба йти до церковної єдності — на уніфікаційній, чи на унійній.

Проба розв'язати цю проблему — це зміст отсеї статті.

Думаю, що найкоротшою дорогою дійдемо до ціли, якщо відповімо собі на питання: в яких випадках уніфікаційна єдність церковна була би узасаднена?

Уніфікація мала би своє узасаднення тоді, колиб:

1. тільки один, одинокий обряд був вселенський, а всі інші мали би характер партикулярний;

2. якийсь обряд був єритицький, т. зн. не виріс з церковної традиції;

3. сполука Сходу з християнським Заходом була квестією організаційною, а не доктринальною.

Піддаймо аналізу кожний з сих трьох случаїв.

1. Якщо в Церкві був би якийсь один обряд, якому з природи прислугувала би прикмета вселенськості, треба було б конечно змагати за всяку ціну до уніфікації, бо тільки в сейспосіб можна було б заховати одну з основних прикметоЦеркви — вселенськість. Однак ніякий обряд не є і навіть бути не може вселенським, бо се є суперечне з самою його природою.

Обряд — се стиль, в яким знаходить свій вислів віра, А стиль-обряд, як кожний зрештою стиль, є в стислій залежности від середовища, з якого виходить, і від культури, з котрої виростає. Отже не може бути вселенським те, що залежить від партикулярних причин, бо наслідок мусів би бути більший від своєї причини, а се є неможливим.

З сеї то рації такий обряд — не виключаючи навіть і латинського, не має права присвоювати собі прикмети вселенськості і тому уніфікація в цьому случаю є неоправданою.

2. Зовсім зрозуміла річ, що при єретицьким обряді не міг би ніхто з віруючих християн обстоювати і, хочаки заховати церковну єдність, мусів би зрезигнувати зі свого обряду і дорогою уніфікації перейти на обряд, котрий розрісся з коріння церковної традиції, Рівнож і обовязком церковної єрахії була би послідовна і безпощадна уніфікація єретицького обряду з обрядом традиційним. Ніхто не мав би права протестувати, бо такий протест вдаряв би в церковну єдність!

Східньому обрядови не можна закинути єреси. Він виріс середтяжких боротьб за Пресвяту Трійцю, за Христа-Спасителя і Пресвяту Діву Марію. Науку віри, котру определили Собори, заключав у своїх літургічних молитвах до того ступня, що догми Церкви живуть в чудових, ядерних, стислих і ясних висловах богослужень, приодітих в царські одежі літургічного співу. Зміст слів і мельодія так тісно звязані зі собою, що в тому обряді одно без другого жити не може.

Зрештою віддаймо голос Папам. Хай вони переконають невірних про вартість східнього обряду.

Коли нпр. в половині XI віку вже по схизмі Михайло Керулярій приказав замкнути всі латинські церкви, які були в Константинополі, Александрії і Єрусалимським патріярхаті, папа Лев IX в такий спосіб відповідає:

„Ecce in hac parte, Romana ecclesia quanto discretior, moderatior et clementior vobis est! Siquidem cum intra et extra Romam plurima Graecorum reperiantur monasteria sive ecclesiae, nullum eorum adhuc perturbatur vel prohibetur a paterna traditione, sive sua consuetudine; quin potius suadetur et admonetur eam observare“. (Migne P. L. 143, 764).

Пій VI дня 24 мая 1787 р. (*Catholicae Communionis*) з нагоди одобрення римського катихизму в арабським толкуванні звертає увагу на те, що „достойний обряд Східньої Церкви“ не противиться ані католицькій вірі, ані не приносить шкоди душам, ані не нарушує гідности Церкви.

Чи може бути ясніше і достовірніше свідоцтво?

Не хочу обтяжувати цитатами цієї статті. Рівнож не маю наміру відсилати противників східнього обряду до джерел, бо трудно від них вимагати ґрунтовних студій в цьому обсягу матерії: за тяжка це праця! Вистарчить коли вони уважно прочитають § 4. праці о. др. Олексія Петранія п. н. „*De relatione iuridica inter diversos ritus in Ecclesia Catholica. Taurini-Romae. 1931.*“ § 4. вище згаданої праці — „*Sedes Romana et ritus orientales*“ — дає ядерний і ясний начерк відношення Апостольської Столиці до східнього обряду.

Реасумуючи цю другу точку, стверджую, що в цьому випадку уніфікація не знаходить оправдання, бо східній обряд глибоко закорінився в церковній традиції і дає свідоцтво єдности віри, з яким незєдинені теологи дуже часто не можуть ради собі дати.

3. Якщо сполука Сходу з християнським Заходом була б організаційною квестією — то тоді уніфікація була би річю конечною, практичною і доцільною, бо без сумніву єдність можна лекше і ліпше вдержати в тривкій і одноцільній організації, чим у якімсь федеративнім зліпку кількох організацій.

Однак унія не є квестією організаційною — це квестія передовсім догматична,

Все, що в обявленню чи індуктивно, чи дедуктивно виражає науку, або волю Божу — має для Церкви значіння догматичне, доктринальне, бо віра Церкви каже, що того Господь Бог учить або того хоче.

А Ісус Христос в своїй архієрейській молитві ясно учить нас, яка має бути єдність Церкви і для того справа єдности Церкви є квестією догматичною, а не організаційною.

Кожний віруючий християнин мусить бажати, працювати і працювати для єдности Церкви не так, як він се розуміє, а так, як Господь Бог цього хоче. В противнім випадку праця ся буде деструктивна, бо людські зусилля, хоч мали би найідеальніші цілі, коли противляться волі, чи наущі Божій, доводять до розкладу і руїни. Маркантизм і наглядним приміром того є большевизм, або гітлеризм в найріжнородніших його відмінах.

Отже пригляньмося, якої єдности жадає від нас Ісус Христос.

Тепер найвідповідніше було би впасти на коліна і не мудрувати, а в молитовнім скупленню взяти собі за предмет розважання цілу архієрейську молитву Господа нашого Ісуса Христа, яка є унійною молитвою.

Не місце тут писати розважання на цю тему і тому виберу тільки два найхарактеристичніші місця з архієрейської молитви, щоби при їх помочі представити, якої єдності хоче наш Спаситель.

„Отче Святий! — отче слова першого уступу — „збережи їх в Імя Твоє, котрих дав єси Мені, щоби були одно, як і Ми. Як Я був з ними, то Я чував над ними в Імя Твоє, Я зберіг тих, що дав єси Мені; і ніхто з них не погіб, тільки син погібелі, щоби справдилося Писання“.

В молитві про єдність Апостолів Ісус Христос просить, „щоби були одно, як і Ми.“ Отже єдність Апостолів має бути образом єдності Пресвятої Тройці, а в Пресвятій Тройці є досконала єдність в трьох окремійностях: Отця, Сина і Святого Духа.

З цієї рації по думці Божої волі Апостоли мають творити досконала єдність зі захованням особистих окремійностей.

Коли кинемо оком на трилітню публичну діяльність Ісуса Христа, якої цілю було також виховання, навчання і приготування Апостолів до майбутньої праці — то побачимо, що Божественний Учитель не провадив своїх учеників до єдності дорогою уніфікації, але шанував індивідуальність кожного. Лучив їх зі Собою, давав їм Себе до того ступня, що кожний з них міг з цілою правдою сказати за св. Павлом: „Жити для мене є Христос“, однак помимо цього Петро не перестав бути Петром, Йоан — Йоаном і т. д. Були одно, хоч кожний з них не перестав бути собою.

І тому Ісус Христос говорить: „Як Я був з ними, то Я чував над ними в Імя Твоє; Я зберіг тих, що дав єси Мені... Перед чим їх устеріг? Перед розривом тої єдності, бо сей час додає: „Ніхто із них не погіб“ (через розрив єдності) „щоби справдилося Писання“.

Це й є образ єдності Апостолів.

„Та не тільки за сих прошу“ — є це слова другого уступу вище наведеної молитви — „а й за тих, що через їх слово увірять у Мене, щоби всі були одно, як Ти, Отче. в Мені, а Я в Тобі — щоби і вони в Нас були одно; щоби повірив світ, що Ти Мене післав. А цю славу, що Ти Мені дав, Я їм передав, щоби були одно, як і Ми є одно. Я в них, а Ти в Мені, щоби вони осягнули совершенну єдність, та й щоби світ зрозумів, що Ти Мене післав і їх полюбив, як полюбив Ти Мене“.

Велике таїнство єдності! Бог стається чоловіком, щоби

чоловіка сполучити з Богом! Але чоловік терпить на цій долині сліз і тому Бог, щоби злучитися з людьми, стається „мужем страдання“ і рівнож терпить на сій долині вигнання в особі Слова, злученого з людською природою. Отже Ісус Христос, щоби зеднати чоловіка зі собою, дає людям змогу взяти участь у своїх терпіннях, через що цілий людський рід очищується, увільняється від гріха! Що за чудова і досконала єдність! Однак на тім вона не кінчиться! Бог бере участь в людськім терпінню, але до повної єдности чоловіка з Богом недостає людині... слави Божої!

Чи се не богохульство?

Ні! Сам Ісус Христос говорить:

„А цю славу, що Ти мені дав, Я їм передав, щоби були одно, як і Ми є одно. Я в них, А Ти в Мені, щоби вони осягнули досконалу єдність“...

Нема найменшого сумніву, що ця єдність чоловіка з Богом не може бути уніфікаційною, бо Сотворитель ніколи не буде сотворінням, а сотворіння — Сотворителем. От же мусить вона бути унійною. Тому то й Слово, приймаючи людську природу, не уніфікувало її з Собою, але сполучилося з нею в іпостатичнім єдиненню. Довершення цього великого таїнства єдинення чоловіка з Богом відбувається в Церкві. Тому Церква зі своєї природи є унійною!

Але сама Церква — містичне Тіло Ісуса Христа — мусить мати також єдність. Яку?

В другому уступі вище згаданої молитви Ісус Христос молиться за Церкву, бо просить не тільки за Апостолів, але й „за тих, що через їх слово увірять у Мене“.

В цій молитві чуємо, „щоби всі були одно, як Ти, Отче в Мені, а Я в Тобі, — щоби і вони в нас одно були“.

І тут знов джерелом і взірцем єдности Церкви є єдність у Пресвятій Тройці.

Тому, що у взорі і джерелі єдности є захована окремішність Осіб — то й єдність Церкви не може бути уніфікаційна, а мусить бути унійна.

Так її завжди розуміли Папи, на доказ чого, (щоби статті не обтяжувати цитатами) обмежуємося до наведення слів Пія IX („Romani Pontifices“ з дня 1. VI. 1862 р.):

„Haec fidei unitas cum legitimorum rituum varietate optime consistit, ex quibus immo maior in Ecclesiam ipsam splendor et maiestas mirifice redundat. Hinc ipsi decessores nostri non solum in animo nunquam habuere orientales gentes ad ritum latinum ducere, verum etiam quoties opportunum esse existimarunt, luculentissimis verbis clare aperteque declararunt, se nolle proprios Orientalium Ecclesiarum ritus, ut-

pote venerabili suae originis antiquitate et sanctorum Patrum auctoritate commendatos, destruere vel immutare, sed unice velle ne quid in ritus ipsos forsitan induceretur, quod fidei catholicae adversetur, vel periculum generet animarum, vel ecclesiasticae deroget honestati“.

І сей цитат можна найти без труда в вище згаданій праці о. др. Петранія.

Тому нема сумніву, що Ісус Христос і навчаюча Церква не хочуть уніфікаційної єдності.

Теологічний розум на цю правду також дає доказ:

Єдність Церкви має бути совершенна. Уніфікація не є совершенною єдністю, бо кожний, хто піддається уніфікації, мусить якісь досконалости стратити, а це недосконалість.

Уніфікаційна єдність рівнож противиться і Божій Мудрости. Чейже Бог розсипав щедро досконалости. Є вони токож у кожному обряді Божої Церкви. Не на те Господь Бог обдарив кожний обряд окремішніми досконалостями, щоби їх нищити при реалізації єдності. А колиб єдність Церкви була уніфікаційною — треба би було всі окремі обрядові досконалости знищити. Тому уніфікаційна єдність Церкви не може погодитися з Божою Мудрістю.

Вкінці на користь уніфікаційної акції немов-би промовляла увага на добро душ. Треба і тут кинути жмінку світла.

Добро душ є там, де вказує обявлена наука. А одним основним добром душ є єдність з Церквою — яка — ми це вже з вистарчаючою ясністю доказали — є унійною.

Колиби з моря незеднених християн східнього обряду тільки один, одинокий чоловік хотів увійти в єдність з Церквою то й тоді для добра його душі, щоби бути в згоді з обявленою наукою, треба би для нього спеціально утворити єрархію східнього обряду, а через те дозволити йому прославляти Сотворителя в своїому обряді і досконалі єдності.

Отже хто твердить, що латинізаційна уніфікація починається до добра душ, той або не знає обявленої науки, абе вище ставить латинський обряд від цієї обявленої науки.

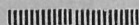
Tertium non datur!

При кінці цієї статті хочу — а хіба маю підставу — сформулювати слідуочу тезу на основі досі сказаного:

Зєдинення Сходу з християнським Заходом на дорозі уніфікаційній є антицерковне і шкідливе для душ, бо противиться Обявленій Науці.

Віддаю тепер голос приклонникам уніфікації. Хай вони, стоячи на ґрунті Науки Церкви, теологічно докажуть слушність свого становища і ділання.

о. Августин
єромонах Студ. Уставу

О. Прот. П. Табінський

Сучасний церковний розкол та його причини

(Продовження статті „Одна Віра“)

(Продовження)

Найбільше дошкулив легатам своїми полемічними виступами Никита Ститат, який писав ясно й просто, але з щирим і великим запалом. Твори такого автора мусіли захоплювати ширші маси, і тому не диво, що легати вжили всіх своїх впливів, щоб його приборкати. 24 червня 1054 року вони відвідали Студійський монастир, де в присутності імператора й цілого двора мали публичну диспугу з Никитою. Остатній був змушений (coactus est) — не знати, чи силою льогіки, чи авторитетом присутнього імператора — виголосити анатему на свої твори та на всіх, що не визнавали першенства Римської Церкви, а її незмінно православну (semper orthodoxam) віру ганьбили. На домагання легатів з наказу імператора його книжку проти Латинян публично було спалено. Слідуючого дня Никита відвідав легатів, повторив свою анатему, після чого вони прийняли його до церковної єдності та обьявили своїм другом¹⁾. Перемога була рішуча, але єдина. Легати даремне чекали на конференцію з патріярхом, який шукав з ними зустрічи, поширюючи поголоски про їх самозванність, й надавав їм нідної церкви для богослуження²⁾. Виведені з терпіння й покладаючись на піддержку імператора, вони порішили упокорити патріярха публичною демонстрацією: 16 липня 1054 несподівано з'явилися в Св. Софії, о третій годині (цеб то: дев'ятій ранку), коли вже зібрався нарід і духовенство приготовлялося до Служби Божої; виголосили перед присутніми промову, в якій скаржилися на патріярха, положили на головнім престолі грамоту про анатему на Керулярія, Льва Охридського, сакеларія Константина та всіх їхніх одностумців і зараз же вийшли, обтрусивши куряву з ніг своїх і сказавши: „Хай видить Бог і судить“³⁾.

Текст грамоти відомий у грецькім перекладі, уміщенім Михайлом Керулярієм у синодальній постанові. Легати свідчать про побожність імператора, клиру, сенату й людности, визнають Константинополь за місто високо християнське й православне; лише в Михайла Керуларія та його прихильниках знаходять ріжнومانітні єреси, а саме: 1) як си-

¹⁾ *Brevis Commemoratio*, Migne. P. L. CXLIII, 1001; *Wiberti S. Leonis Vita* II, 9, *ibid.* с. 408.

²⁾ *Brevis Commemoratio*.

³⁾ *Ibid.*

моніти, продають вони дар божий; 2) як валезіяни, оскплюють своїх економів (*hospites*), і висвячують їх навіть на єпископів; 3) як аріяни, перехрещують хрещених в імя Св. Тройці, а особливо Латинян; 4) подібно до донатистів, запевнюють, що крім Греків Церква Христова, правдива Жертва й Хрещення, зникли з цілого світу; 5) як ніколаїти, слугам вівтара дозволяють женитися; 6) як северіяни, називають закон Мойсеєвий проклятим; 7) подібно до духоборів, усунули (?) з Символа віри вираз про походження Духа Св. від Сина; 8) як маніхеї, визнають всякий квасний хліб (навіть не освячений) за одушевлений; 9) як назарети, пильнують жидівських приписів що до чистоти, забороняють хрестити умираючих дітей раніш восьмого дня по народженню; не дозволяють причащати жінок з місячним очищенням і породіль, коли вони в небезпеці, а як вони погані, то не хрестять їх; плекають довге волосся й бороди, тих, що стрижуться й за звичаєм Римської Церкви бриють бороди, не приймають до церковної спільности. Патріярх Михайло, закликаний папою Львом до розкаяння в своїх блудах, не схаменувся, навпаки відмовив легатам папи в бесіді, замкнув латинські церкви, прозиває Латинян азимітами, в особі синів Латинської Церкви викляв Апостольську Столицю, а себе титулує вселенським патріярхом. Тому легати владою Св. і нероздільної Тройці, Апостольської Столиці, всіх Отців і цілої Католицької Церкви проголошують анатему на Михайла-неофіта, невластиво званого патріярхом, на Льва Охридського й сакелярія Константина, що розтоптав ногами латинську Жертву, й на всіх їхніх прихильників, як що не розкаються.

Питання про автентичність наведеної грамоти не ставилося дослідниками, хоч не є воно безперечним. У своїх споминах про діяльність легатів у Константинополі Гумберт завважує, що імператор по виїзді легатів, одержавши від них через своїх гонців у місті Русів¹⁾ найточніший відпис грамоти відлучення, переконався, що Керулярій сфальшував її. За оповіданням самого Гумберта, легати „проголосили анатему на всіх, хто причащається з рук Грека, який ганить латинську Жертву“²⁾. Крім того, зберіглася ще одна формула відлучення, виголошена легатами устно в присутності імператора й сановників: „Хто вперто суперечитиме вірі Св. Римської й Апостольської Столиці та її Жертві, хай буде анатема мараната й хай не визнається за християнина католицького, а за еретика прозиміта“³⁾. І ця формула далеко відбігає від змісту й сенсу грамоти.

¹⁾ *Brevi Commemoratio: „a civitate Russorum“* — передмістя Константинополя *Робстоу*, біля золотих воріт або митрополиче місто в Тракії, зване *Робстоу* чи *Р'обстоу*. (А. Павловъ, стор. 41).

²⁾ *Ibid.*

³⁾ *Edictum Synodale Migne, P. G., t. CXX.*

Як що останню не сфальшовано, то треба визнати, що її уложено поспішно, непродумано й непослідовно. Керулярій і його прихильники підпадають анатемі не тільки за зловживання (як то: симонія, оскоплення слуг, перехрещування правильно хрещених, невизнання Церкви Христової поза Церквою Грецькою й інші), але й за звичаї цілком законні, Столицею Апостольською не осуджувані навіть у самім Римі та в Італії, якто: жонатий стан духовенства, архаїчна формула Символа віри, ношення довгого волосся й бороди. Імператор, духовенство й населення Константинополя стояли за свою практику й заслужили високого узнання за свою релігійність і православність; на що ж ставити цю практику в вину Керулярієви та його прихильникам? Ми напевне не помилимося, коли в грамоті легатів, — в тій саме формі, в якій внесено її до синодальної постанови, визнаємо акт не тільки не логічний, а й канонічно неправий, бо в момент його видання папа Лев IX уже був у могилі († 19 квітня 1054 р.), із його смертю повновласти легатів вигасли.

Своїм необдуманим кроком легати допомогли патріярхові одержати рішучу перемогу. Керулярій спочатку старався підступом захватити їх у свої руки, а коли це йому не вдалося, підбурив нарід, і Константин Мономах мусів в угоду патріярхові скласти відповідальність за те, що сталося, на невинних осіб-перекладчиків при легатах і товаришів Аргирових, публично покаравши й знеславивши, відслав до нього, щоб і інші повчилися не чинити в будучім подібної зухвалости. Одержавши таке вияснення, Керулярій скликав 20 липня патріярший синод з митрополитів і єпископів, які знаходилися тоді в столиці, і на ньому викляв грамоту про своє відлучення, легатів з їх дорадниками, вказаних імператором.

Синодальна постанова (*σημείωμα*) Керулярія спочатку словами окружного послання Фотієвого 867 р. говорить про людей, які вийшли з темряви, цеб-то Заходу, й вдерлися до православної столиці з наміром зіпсути її своєю „поганю“ (*τὰ δυσσεβήματα*). За таку „погань“ постанова вважає: стриження бороди, безженний стан духовенства, додаток до Символа віри, науку про походження Св. Духа „й від Сина“. Після короткого спростовання цих точок мова йде про самозваних легатів, яких прислав не папа, а Аргир, про положену ними в Св. Софії грамоту й власноручне послання імператора в справі її винувників. На підставі цього послання, говориться в постанові, саму грамоту, легатів та їх спільників на засіданню синода, в присутності імператорських послів, було виклято. Слідуючої неділі — 24 липня — анатему урочисто повторено в присутності народу ¹⁾.

г ¹⁾ Edictum Synodale, Migne, P. G., t. CXX, c. 735—748. Michaeits Cel. epistola II ad Petrum Antiochenum, Ibid. 816—820.

Так завершився сумний історичний процес церковного розділення, — процес, що його початок ми датуємо 962 роком. Сучасники події, яка розвинулася в 1054 році в Константинополі, як східні так і західні, не надали їй того значіння, яке вона набула в мислі пізніших поколінь. Навіть головний її учасник — Гумберт — у своїх споминах розглядає її, як чисто особисту сутичку Керулярія з Римом, і ніодним словом не зраджує думки, щоб це був розрив Сходу з Заходом. Таке ж саме відношення й з боку синодальної постанови 20 липня 1054 р. В формулі анатеми нема мови про осудження цілої Латинської Церкви — ані безпосереднє, ані посереднє: там мова йде виключно про винувників події 16 липня й про особи, що допомагали їм порадою або висловом своєї згоди. Назвавши де-які латинські особливості „поганю“, Керулярій разом із своїм синодом усе таки здержався від того, щоби формальво їх викласти, як це зробили пізніші його наступники. Чуття вселенськості, хоч і було в ньому міцно притуплене, але ще не зникло цілковито. Тільки пізніше осудженню, винесеному Керулярієвих синодом, надали значіння осудження цілої Західньої Церкви, а на самий синод почали дивитися, як на вселенський собор (наприклад патр. Константинопільський Йосиф I. (1267—1274) у посланню до імператора Михайла Палеолоґа). В синодальній постанові 1054 р., таким чином, прочитали більше, ніж там написано.

Про липневі події 1054 р. у Константинополі Керулярій поспішив повідомити Антіохійського патріарха, настановленого Византійським урядом і політично йому підвладного; а через його посередство патріархів Єрусалимського й Александрійського, щоб вони були в курсі справи й знали як відповісти, в разі запитання з Риму. Ці голови колись славних краєвих Церков не були вже здібними, ані теж у силі провадити власну церковну політику; тому нема сумніву, що пішли за вказівками авторитетного Константинополя. Тим більш, що інше освітлення справи, — одмінне від Керулярієвого, — з Риму до них не надійшло¹⁾.

* * *

Псевдо — Керулярієвий полемічний твір. Назва й зміст. Замість епільога до історії церковного розколу⁴ дозволимо собі задержатися на одному питанню, поставле-

¹⁾ Література про церковні події 1053—1054 р. досить багата. Найвизначнішими в ній являються слідуєчі праці: Н. Скабалановичъ, Раздѣленіе Церквей при патр. Михаилѣ Керуларіи (Христ. Чтеніе 1884, II, 626—636 і 1885, I, 95—143); L. Brehier, Le Schisme Oriental du XI siecle, Paris 1889; Н. Суворовъ, Византійскій папа (Ученые записки Москов. Университета Юридич. Факультета, XX, 1902, I—VI; 1—159; A. Michel, Humbert und Kerularios, Bd I—II, Paderborn, 1923—1930.

ному новішими науковими дослідженнями. Це питання про авторство анонімного полемічного твору, який зберігся до наших часів в єдиному грецькому рукописі кінця XIII-го віку (Віденської Національної Бібліотеки № 306), а в 1930 році став відомим для ширших кругів, завдяки ученому Антонові Міхелеві, що опублікував його в своїх студіях про розкол XI-го віку¹).

Видавець назвав цей твір „*Πανόπλια κατὰ τῶν Λατίνων*“ — „Повна зброя на Латинян“, і в своїх розвідках взявся довести, що він уявляє собою нариси проповідей, виголошених самим Керулярієм у 1050—1054 роках, а потім ним зрадованих і зібраних в один збірник до навчання осіб, які переходили з Латинської Церкви до Грецької. Для історично-богословської науки публікація Антона Міхеля з'явилась як правдива сенсація, бо досі в розпорядженню дослідників були лише три документи, які можна вважати за автентичний, або принаймі авторизований вислів становища знаменитого візантійця в його спорі з Римом, а власне: два послання до Антіохійського патріарха Петра та синодальний едикт 1054 року (*σημείωμα*). Вона внесла в історичне уявлення про Керулярія новий матеріал і нові дані, часто суперечні з тим, що досі про цього діяча було відомо. В своєму нарисі подій 1053—1054 років ми однаково, не вважали за можливе використати цей твір, бо на нашу думку ніякого відношення до них останній не має, як написаний на 221 літ пізніше дати, встановленої Антоном Міхелем і в зв'язку з іншими обставинами церковного життя, ніж ті, що існували за Керулярія.

Подаю головніші підстави свого погляду. Передовсім у справі назви: „*Πανόπλια κατὰ τῶν Λατίνων*“ — „Повна зброя на Латинян“. Вона не зовсім передає характер і зміст твору точнішою булаб слідувача: *Σύνταγμα τῶν χρήσεων ἐκ τῆς θείας γραφῆς, τῶν ἀγίων πατέρων καὶ κανόνων κατὰ τῶν Λατίνων* — Збірник текстів з Св. Письма, Св. Отців і канонів на Латинян“. І справді, автор намагається довести неправду останніх та церковного поєднання з ними — текстами св. Письма, свідочтвами св. Отців Церкви та канонічних правил. Зміст його твору уложено в слідувачу просту схему. I. У вступі автор висловлює свою відданість волі Божій та говорить про намір сміливо стати в обороні правдивих догматів Католицької Церкви та отецьких передань (с. с. I—V). II. Далі слідує спростовання чотирох латинських особливостей: а) науки про походження Св. Духа (с. с. VI—XVI), б) уживання безквасного хліба в Евхаристії (с. с. XVII—XIX; в) суботнього посту (с. XX.) й г) уживання в їжу задушених тварин (с. XXI), Навівши кілька правил ріжного змісту, автор зосереджує

¹ Dr. Anton Michel, Humbert und Kerularios. II. Teil. Paderborn 1930, s. 41—281; Von Photios zu Kerularios, s. 29—38 (Sonder-Abdruck aus der Römischen Quartalschrift 1933/1).

увагу на питаннях практичних, а саме: а) про відношення до фальшивих учителів взагалі, Латинян і Латинофілів (с. с. XXIII—XXXV; б) про церковне поминання папи та апеляцію до нього в справах віри (с. XXXVI); в) про терпіння в переслідуваннях за віру (с. с. XXXVII—XXXIX); про відношення до єрархії латинофільської (с. с. XL—LIII) й д) про відношення до єретицького уряду, молитву за царя й за всіх людей (с. с. LIV—LIX). Закінчується відділ практичних питань укаванням канонів, що забороняють вірним церковно-релігійну спільність з поганами, єретиками та відлученими (с. LX).

Накінець слідують дві невеликі статті: а) „Сильогізмований доказ проти диспутуючих — про те, що Св. Дух походить від Отця, а не „й від Сина“, як кажуть Латиняни (с. с. LXI—LXII) й б) „Основні догматичні точки православної віри“, висловлені в формі анатематизмів (с. LXII—LXVI). Кожна з названих статей уявляє собою окремий закінчений твір, написаний, як переконають особливості їх стилю, тим самим автором, що й попередній трактат і незалежно від цього¹⁾.

Автор твору. Зовнішніх даних, якіб указували на те, що Паноплія-Синтагма (будемо далі називати тек виданий Ант. Міхелем твір) належить Кдруларієві, нема ніяких. Віденський рукопис № 306 містить її без імені автора й напису, безпосередньо за першим посланням Керуларія до Петра Антіохійського, під одним числом — 23²⁾. Звідсіля Ант. Міхель робить висновок, що переписчик дивився на цей твір, як на Керуларієвий. Факт цей однако нічого не доводить, бо під тим самим числом — 23, — теж без подання імені автора, зараз же після „Основних догматичних точок“ переписчик умістив трактат під назвою: *Κατὰ τοῖους κειροῦς καὶ πότῃ καὶ παρὰ τίνων ἀίρεσιωτῶν οἱ Ἰταλοὶ ἐδιδάχθησαν*; інш — одну з молодших редакцій статті, відомої в словянським перекладі під назвою: „Повѣданіе вѣкрашуть сложеню, како и коего ради дѣла отлучишася отъ насъ Латини“ — про яку статтю з цілою певністю треба сказати, що Керуларієви не належить³⁾.

Нема також ніяких вказівок, щоби в інших рукописах Паноплія звязувалася з посланням Керуларія до Петра Ан-

¹⁾ У кожній з них нема ніякої згадки про трактат перший. Навпаки в „Доказі“ автор зазначає, що інших свідоцтв про походження Св. Духа тільки від Отця не наводить (с. LXII), а в „Основних догматичних точках“ вяснює, проти яких канонічних правил грішить той, хто їсть нечисту їжу та постить у неділю й суботу, рівнож наводить слова Льва Охридського про Латинян. Це вяснення й ці слова, рівнож як і свідоцтва про Св. Духа, знаходяться в першій трактаті, з чого слідує, що „Доказ“ і „Догмат. точки“ написано автором, як твори окремі.

²⁾ А. Michel, II, S. 49 Вказане видавцем на стор. 89 число 24-е треба вважати за помилку.

³⁾ А. Michel, s. 49 u. 92; I. Hergen öther Monumenta graeca ad Photium, s. 154—163. А. Поповъ, стор. 137—145.

тіохійського. А Міхель знаходить такі вказівки в Парижськiм рукописі №. 1234, в якому після фрагменту з названого послання поміщена статейка „про безквасний хліб“, близька — на думку А. Міхеля — до Паноплії-Синтагми (с. с. XVII—XIX). В дійсності, ця статейка ніщо інше, як початок анонімного трактату, що увійшов до XXIII розділу („проти Вірмен“) догматичної Паноплії Євтимія Зигавена († 1110), а у свою чергу є скороченням статті, відомої в словянських збірниках з іменем Фотія й у звязку з приписуваним йому (неправдиво) трактатом про Св. Духа¹⁾. Ніякої стичности з Паноплією-Синтагмою оригінал даної статейки немає.

Внутрішні дані про автора. За підрахунком видавця, Паноплія-Синтагма містить у собі 204 цитати з іменами авторів, з них 66 взято із св. Письма, 136 — з св. Отецької літератури, канонічних правил і державних законів, 2 — з філософичної літератури; крім того, багато цитат неведено з більшою чи меншою точністю, без зазначення джерел²⁾. Ці дані вказують на автора, як дуже начитану особу, що мусіла багато часу посидіти над книжками. Велика начитаність характерно відбилася на характері його мови, яку в точнім значінню слова треба назвати „книжною“, бо вона неначе мозаїковий зліпок з речень і виразів, прочитаних письменників і то в найбільш оригінальних місцях твору³⁾.

Автор настільки добре простудіював свою літературу-що укладаючи свій твір, часто наводив свідоцтва своїх дже, рел з памяти, і тим треба пояснити помилки, допущені ним в іменах їх авторів⁴⁾, а також ріжноманітність у передачі

¹⁾ Migne, P. Gr. t. CXXX, col. 1180; А Поповъ, стор. 40—43.

²⁾ А. Michel, s. 52.

³⁾ Див. с.с. II, IV, XXIX, XXXI і примітки видавця під текстом. Для прикладу порівняємо уступ IX, 4:

“Ορα τοιωνν... πὸς ἀποσχορακί-
ζουσι καὶ ἀποβουκολίζουσι τοὺς Ἰταλοὺς
τῆς ἡμετέρας ὀρθοδόξου καὶ εὐσεβῆς
ἀγγελίας, λέγοντας, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ βιβλίου
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ὡς
κακῶς καὶ ἐπισηφαλῶς τοῦτο
διανοούμενοι.

виразами інших авторів:

„Ἐν δὲ ἀπειθείᾳ χρήται ὁ ἀδελφός,
ἀποσχορακίσει αὐτὸν θελήσει
τῆς ἱεράς αὐτοῦ πόμηνης“ (Theodori
Studiti epis. I, 14).

„Ὅσοι προσεθέκασι: „καὶ ἐκ τοῦ
βιβλίου“ — κακῶς καὶ ἐπισηφαλῶς
(De francis et reliquis latinis c. 1).

⁴⁾ Напр. названі в нього: Соломон замість Мойсея (с. V, 4). св. Кирил замість блаж. Теодорита (с. VII, 6), Спаситель і Євангелія, тоді як належало зазначити: Апостоли й Діяння Апостольські (с. XXI, 1). Ап. Іванові й Павлові приписано тексти Ап. Якова (с. VI, 2), й Ап. Петра (с. LIV, 3), останньому — речення Ап. Павла (с. VI 4), а слова Василя Вел. наводяться, як свідоцтво Лівстиці (с. XLI, 2). Цитуючи канонічні правила, автор називає: собор Анкірський замість Трульського (с. с. XX, 5), Ганірського (XXII, 3), і Правил св. Апостолів (с. XXXV, 4), правило св. Апостолів — замість Собору Антіохійського (с. LVI, 1).

Неможливістю пригадати джерело з найбільшою правдоподібною треба пояснити наведення деяких текстів без зазначення їх

тих самих текстів, і то в формі, що більш-менш відбігає від оригіналу¹⁾. Зазначені особливості говорять за те, що автором Паноплії-Синтагми був хтось інший, а не Керулярій, про якого з характеристики, даної Пселом, знаємо, що не цікавився філософією й риторикою, не читав божественних творів і ніколи не розкривав книжки; ніхто ніколи не бачив, щоб він читав канони соборів та постанови Отців Церкви²⁾. Така особа, очевидно, не була здібна ані писати мовою „книжною“, ані наводити з пам'яті свідоцтва авторів та канонічні правила.

Автобіографічні дані, занесені автором на сторінки Паноплії-Синтагми, вимагають відрізнити його від Керулярія. Передовсім він називає себе так, як починаючи з Івана Постника не висловлювалися про свою особу патріарха Константинопольські, а зокрема — Керулярій: „ὁ ἀνάξιος δοῦλος (Κυρίου Παυτοκράτορος) — негідний раб Господа Вседержителя“ (с. 1, 1). Говорячи про себе, Керулярій вживав іншого виразу, встановленого византійським церемоніялом: „ми“ й „наша мірність“ — *μετρίότης ἡμῶν*, — в якому виразі про-

авторів, як напр.: не названо Сираха (с. V, 5), Льва Охридського (с. XXI, 3; див. нижче); Собору Картагінського прав. 46, або Трульського прав. 32 (XXII, 3) та інш.

¹⁾ Зрівн. сс. XVI, 2 і LVI, 1; XX, 4 і LXVI, 18. Виписавши слова Ап. Петра з Діян. Апост. II, 33: „Отож (Ісус) вознесений правцею Божою й прийнявши від Отця обіжницю Святого Духа“, замість того, щоб далі сказати: „Зляв те, що ви нині бачите й чуєте“, автор несподівано продовжує словами Ап. Павла (Тит. III): „що його зляв на нас щедро через Ісуса Христа Спасителя нашого“. Очевидно, він наводив текст з пам'яті, й вираз: „зляв“ (ἐξέχευεν) „збив його з тропу“ та спровадив в іншу сторону, — на текст, який починається таким же виразом.

Багато цитат наведено з такими одмінами проти оригіналу, що знову ж цього факту не можна іначе пояснити, як лише недокладною репродукцією пам'яті. Наприклад:

Паноплія, с. XXII, 3: Святого Анкирського Собору правило 20: „хто касує (ἀφείλον) пам'яті св. мучеників, преподобних, праведників і священомучеників, — анатема“.

Гамірського собору правило 20: „коли хто... осуджує зібрання в честь мучеників, й відправи, що відбуваються на них, та пам'яті тих, хай буде під анатемою“.

„Хліб і вино, з водою змішане, хай приноситься й тільки; бо нічого більше, крім Тіла й Крови Христової, хай не приноситься“.

Картаг. прав. 46 (Трульськ. 32): „У вівтарі хай нічого не приноситься, крім Тіла й Крови Господньої, як і Сам Господь передав, цеб-то: крім хліба в вина, з водою змішаного“.

Не іначе як з пам'яті, навів автор 7 правило III вселен. Собору (с. XIV, 4), бо передав його з іншим сенсом, ніж воно має в оригіналі, слова Господні в Мат. XXIII, 8, 9 (с. XLIV) та багато інших текстів, що містять значні різниці проти свого оригіналу.

²⁾ Michaelis Pselli, Ad Synodum accusatio Mich. Caerularii (Cozza — Luzi, Nova Patrum Bibliotheca, tom. X, p. I, Roma 1905, p. 310); р. 308); Безобразовъ, Матеріалы... (Жур. Мин. Нар. Просв., Спб. ССLXV, ст. 71). стр. 69—70).

мовляє „смирениєм високая“, чи в скромних словах дає себе знати свідомість свого незвичайного положення.

Але про того, хто писав Паноплію, з цілою певністю можна сказати, що він не тільки не був патріархом „Вселенським“, а навіть взагалі не належав до офіційних учителів Церкви й не мав сану єпископського. Тож остерігаючи вірних від унійної пропаганди, звертається до них з таким заповітом, якого не міг проголошувати єпископ: цілком подібно до нинішніх євангеліків-штудистів, закликає їх нікого на землі не звати ані вчителем, ані паном; не вчитися ні в кого іншого, як лише в Самого Христа. „Слова Господа — каже він — „не називайте учителем нікого на землі, ані паном (Κύριον). Він сказав: Я пастир добрий, навчіться в Мене, а не в кого іншого. Фе, як що твій пастир скаже тобі, щоб ти, словесна вівця, блудив з ним. спасаючи спасай свою власну душу“ (с. XLIV). — „Дивись — каже він в іншій місці — й пильно вважай на нинішніх архиєреїв, чого вони вчать та тікай від них“ (с. XXXIII 1). Очевидно, автор не висловлював би подібних думок, якби сам належав до архиєрейського собору та виступав у Церкві в ролі проповідника, бо допустився б разячого внутрішнього самозаперечення.

Зокрема подібна ідеологія неможлива для Керулярія. Навпаки, з його погляду Константинополь — „столиця є джерелом Православля для цілого світу“¹⁾ й найтяжчим блудом і найбільшою провинною папських легатів було те, що вони прибули до нього не вчитися, а вчити²⁾. Та й архиєреї його під час сутички його з Римом не дали приводу до нарікань на них або до обвинувачень у неправославності та в порушенні церковної дисципліни, — всі вони навпаки солідаризувалися із своїм зверхником, а де-які з них навіть взяли активну участь у полемічній боротьбі з Латинською Церквою. Навіть практично толерантний Петро Антіохійський усе так держався непримиримих поглядів, обвинувачуючи Римлян в блудах, що підпадають осудженню й потребують усунення (як filioque, безквасний хліб і безженний стан духовенства) та закидаючи їм, що папа сам відділює себе від чотирох патріархів³⁾. Зрештою Керулярій, як людина злопам'ятної вдачі, немилосерно пімстився на єпископах, якіб дозволили собі виступити наперекір йому з пропагандою церковною поєднання⁴⁾, а цього в історії подій 1053—1054 зовсім не було.

¹⁾ Edictum Synodale, Migne, P. Gr., t. CXX, s. 735.

²⁾ Michaelis Caerularii epist. 1 ad Petrum Antiochenum, Ibid., с. 796.

³⁾ Petri Antiocheni epistolae ad Dominicum Gradensem et Michaelem Caerularium, Ibid. 755—782; 795—816.

⁴⁾ Посел у своїй обвинувальній промові слідуючим способом атестував Керулярія: „Скажімо, хтось товкнув його в юрбі, бувши ще хлопчиною десяти років: він сердився на це й висловлював свою злопам'ятність; кожний раз, як бачив цього чоловіка, пригадував йому

Із слів автора можна догадуватися, що він не займав вищого єрархічного положення, як діякона. Бо тим, що пропонували поминати папу в диптихах [*ἀναμνηστέον τὸν πάπαν... καὶ μνημονεύειν αὐτὸν ἐν τοῖς διπτύχοις*] та визнавати право апеляції до нього в церковних справах, вважаючи його одночасно за єретика, дає слідууючу відповідь: „цю річ прийняти або зробити я ніяк не можу, дбаючи про доручену нам неложну охорону й незмінність побожності“¹⁾. Отож автор зрікається виголошувати в Церкві з диптихів імя папи; згідно ж з літургічним уставом, читання диптихів за Службою Божою завше належало до чинности діяконської²⁾, тому вище наведена відповідь, якщо розуміти її в точнім значінню, могла походити з уст власне діякона.

Відношення до попередніх полемістів. Для розв'язання питання про авторство Паноплії-Синтагми рішачуче значіння мають хронологічні вказівки, якими вона досить богата. Передовсім між численними творами, якими послуговався її автор та яких свідоцтва виписав, знаходимо полемічні твори, написані так за часів спору Керулярія з Римом, як і значно пізніше. До перших належать перше й друге послання Льва Охридського; до других — компіляції з творів Никита Ститата й Петра Антіохійського, видані під іменем св. Атанасія й св. Дамаскіна, Діяльог Василя Охридського, написаний у 1155 р., та послання патріарха Германа II Константинопольського до папи Григорія IX, написане в 1232 р.

Ставши на становище, що Паноплія-Синтагма твір самого Керулярія, її видавець мусів зайнятися вирішенням питання, яким чином попали до неї цитати з названих авторів. За його доводами, уступи Паноплії про безквасний хліб, суботу й нечисту їжу [с.с. XVII—XXI] написано в 1050—1052 роках; вони послужили Львові Охридському матеріалом для

його вчинок, і не мав до нього ніякої милости. ані ласки. Той просив вибачення, вказував на те, що минуло багато часу, на незначність провини, відсутність злої волі, — все це лише розпалювало в ньому гнів. Він ні з ким ніколи не поведився лагідно. Сердився на багатьох за те, що сорок літ тому на вулиці чи по дорозі не привітали його. Коли це був хтось з членів клиру, його зараз усували з усіх церков і виганяли, навчаче він учинив щось заказане законом. Колиж той, що провинився, належав до синклиту, він оскаржував його в злочинах і кожний раз, коли бачив імператора, вимагав покарати цю людину та усунути її з членів синклиту. Такою обузою був він для тих, на кого мав злість. А любити — нікого не любив, бо одних ненавидів, інших переслідував“.

1) С. XXXVI, 2: τοῦτο ὁποῖσθαι ἢ ὄλιος ποιῆσαι με ἀδύνατον. ἀψευδῆ τὴν παραδεδωμένην ἡμῶν τήρησιν καὶ ἀσφάλειαν διαφυλάττων τῆς εὐσεβείας“.

2) Чин виголошення диптихів за Службою Божою з найстарших літургічних памятників подають: Синайський *Διακονικὸν* 1156—1169 р. й *Διάταξις* патріаршої Літургії, записаний у другій половині XIV в. Дмитрієм Темистом [А. Дмитревскій, Описание литургич. рукописей... Православного Востока. Т. II. *Εὐχολόγια*. Кієвъ, 1901, стор. 134, 313—314).

двох його послань, з котрих перше — до Івана Тракійського — потім використав у свою чергу Керулярій при остаточній редакції свого твору. Паноплією користувався також Василій Охридський, як матеріалом для свого Діяльогу, а що до інших з указаних авторів, то цитати з їх творів уявляють собою пізніші вставки, внесені переписчиком¹⁾.

З таким поглядом, хоч і опертим на різні фільольогічні й історичні міркування, не можна однак погодитися: дані текстуальні, не прийняті видавцем під увагу, вказують на безперечну залежність Паноплії-Синтагми від названих творів та виключають думку про пізнішу вставку заперечених уступів. Розглянемо ближче місця, про які мова.

І. С. XVII, 1—3. Антін Міхель читає цей уступ слідуєчим способом: „Як сміють вони — Латиняни — приносити хліб без солі, без квасу й недостатній (*τὸ ἄναλον καὶ ἄζυμον καὶ κολοβόν*) замість досконалого в усім благодатного ягняти? І великий Апостол у посланню до Галатів проголошує анатему на тих, що уживають юдейських звичаїв. Отож як тих виклинається за обрізання, так і цих за безквасний хліб. Усе давнє минуло й сталося, як ми сказали, все новим. Як же те, що в Новім Завіті діється на спомин Господа й Бога й Сина нашого Ісуса Христа, має бути від річи недосконалої й тінистої (*ἀπὸ ἀτελοῦς καὶ σκιδῶδης πράξεως*) [справді, безквасний хліб у Латинян є переданням Богом проклятого Аполінарія. Він лихословив про вчоловічення Господа, називаючи Св. Його Тіло нерозумним і бездушним, вигадав і те, щоб справляти св. приношення — Евхаристію — безквасним хлібом. Бо божествені отці узнали сіль замість розуму, а закваску в св. проскурі определили замість душі] також від юдейських звичаїв і передань. Тож анатема, яку наложив Апостол за обрізання, як вище сказано, й на Латинянах за безквасний хліб і суботу“.

Речення, взяті в дужки (від слів: „справді, безквасний хліб“ до слів: „замість душі“ включно) видавець вважає за вставку, ніби суперечну з мовою твору й історичним розвоєм полеміки про безквасний хліб²⁾, і пропонує слідуєче читання: „...Як же те, що в Новім Завіті діється на спомин Господа й Бога й Спаса нашого Ісуса Христа, має бути від річи недосконалої й тінистої, також і від юдейських звичаїв і передань?“³⁾.

Однако багато даних вказують на те, що заперечені речення в тексті необхідні. Передовсім вони містять у собі пояснення, чому автор обурюється на Латинян за те, що ці приносять в Евхаристії хліб „без солі, без квасу й недостатній; чому називає його „недостатнім“ і „недосконалим“. Відповідь на це дається в словах, узнаних видавцем за

1) A. Michel, II, s. 54, 86—88, 93—94, 124.

2) Ibid, s. 54: Die hier sprachlich und ideengeschichtlich unmöglich ist.

3) Ibid, s. 124.

техніки й штуки рисовання, бо їх автори в них того почування не вложили, бо їх автори не влили в них релігійної ідеї, релігійного духа. По причині великого і довготривалого впливу творів мистецтва на душу вірних Церква від найдавніших часів з одної сторони з особливою старанністю піклувалася творами справжнього релігійного мистецтва, а з другої натомість з великою ревністю берегла церкви і вірних перед творами т. зв. релігійного мистецтва, — чого висловом є Канони 1164, 1279 і 1296 Кодексу Права Канонічного обов'язуючого в Західній Церкві. В тих канонах поручається єпископам припилювати: 1) щоби при будові і реставрації церков зберігано форми, освячені християнською традицією та закони святого (т. є релігійного) мистецтва (к. 1664 § 1), 2) щоби в церквах не були виставлені до публичного почитання ікони, які не годяться з одобреним Церквою звичаєм (1279 § 1, 2), 3) щоби в церквах або інших святих місцях не виставлювано ікон незгідних своїм змістом з католицькими догмами, або таких, які не визначаються належною приличністю і повагою або таких, що можуть для необразованих стати причиною до небезпечного релігійного заблудження (к. 1279 § 3), 4) щоби щодо матерії і форми церковних сосудів і риз зберігано літургічні приписи, церковну традицію, та по можливості як найкраще закони святого мистецтва (к. 1296 § 3).

І наше партикулярне церковне законодавство має свої приписи щодо релігійного мистецтва. Тою квестією займався Львівський Синод 1891 р. який видав загальні приписи щодо будови храму та його прикрашення, щодо церковних сосудів та риз (Льв. Синод — Тит. VI, Гл. 1-4). Одначе названі приписи мають радше характер дисциплінарно-літургічних постанов, чим безпосередніх норм для релігійного мистецтва; тому їх тут не наводжу. Натомість виразний характер безпосередніх норм для релігійного мистецтва мають приписи Львівського Синоду щодо ікон. В цій матерії Львівський Синод строго наказує, щоби: 1) в наших церквах згідно зі старинним звичаєм Церкви не бракувало іконостасів, 2) щоби ікони для наших церков були намальовані після стилю нашої Церкви відповідного восточним, 3) щоби в Церкві не виставлювано до публичного почитання таких ікон, що не мають апробати „дотичного“ душпастиря (т. є душпастиря даної парохії), 4) щоби душпастирі не дозволяли впроваджувати до Церкви ікон „безобразно“ або намальованих проти церковного стилю. (Гл. Львів. Синод Тит. IV, Гл. 7, т. 5, 6). — Годиться згадати і найновіший розпорядок Митрополічої Консерваторської Комісії в справі будови нових церков Ч. 9946/Б, поміщений у Львівських Архиепархіальних Відомостях Ч. VII з 1932. В ньому поручається Гр.-кат. Комітетам будови церков звертатися за проєктами

нових святинь до архітектів східнього обряду, бо вони маючи розуміння духа старинної архітектури галицьких церков, зможуть розв'язати питання і спосіб розвитку сучасної церковної архітектури.

Модерні напрями релігійного мистецтва стали легко-важити християнську традицію, духа Церкви та літургичні приписи та, як з нижче поданої в перекладі статті редактора „Осерваторе Романо“, Далля Торре виходить, старалися виеманципувати спід авторитетного осуду покликаних церковних чинників, чи даний твір є твором релігійного мистецтва, чи ні.

Вони дали притоку до живої часописної полеміки з одної сторони та авторитетних заяв в цій справі з другої. Такими авторитетними заявами щодо проблеми релігійного мистецтва була промова папи Пія XI, виголошена дня 27. жовтня 1932 з нагоди інавгурації Ватиканської Пінакотеки та пастирський лист австрійського Єпископату з 11. серпня 1932, в яким є зясовані засади і напрямні лінії для релігійного мистецтва в теперішності. Обі ці авторитетні заяви своїм змістом покриваються, тому нижче буде наведена тільки промова Святішого Вітця. З часописних статей на тему релігійного мистецтва сучасности замітною є стаття головного редактора „Осерваторе Романо“ Дзюзеппе Далля Торре під заголовком: **„Полеміка над релігійним мистецтвом та голос папи Пія XI“**, поміщена в італійським журналі „Vita e Pensiero“ (Життя і Думка) Ч. 12 з грудня 1932 р. Тому, що в тій статті представлені коротко завязок полеміки, її предмет та на основі промови, папи Пія XI напрямні лінії для релігійного мистецтва сучасности, подаю її в перекладі. Автор, вказуючи спочатку на цікавість і актуальність теми, пише:

„Вже промова Святішого Вітця з нагоди інавгурації Ватиканської Пінакотеки поставили її, як це звичайно говориться, на перший і так світлий плян, а рівночасно так близький католицькій совісти, що цей наш журнал, не мігби довше мовчати, не займаючи до неї становища, коли вже не в научній статті, то бодай якимсь іншим поважним словом.

Перейдемо хроніку. Зачнемо від рацій і меж квестії.

Було сказано: Кожний вік мав своє питоме мистецтво. Та кож наш вік повинен його мати. Це може видаватися парадоксом. Факт, що кожний вік мав своє питоме мистецтво, не залежить від календаря, але від моральної еволюції і соціальної характеристики кожної епохи... А що більше: тут річ іде про релігійне мистецтво. Тому треба говорити не тільки про моральну і соціальну еволюцію, але передусім про релігійну. Все таки, чи поставлене твердження є пересудом чи відповідає дійсности чи їй не відповідає, впливові арти-

стичні круги є про нього переконані; а що переконання в мистецтві повинно перейти в діло, вони дали виразні приклади цього. — Передусім в Німеччині. Але і в Італії не бракло спроб, досвідів і тверджень. І то в кожній галузі мистецтва. В Німеччині у всіх галузях; в Італії передусім в архітектурі. І так ці спроби, ці ознаки мистецтва з 20-ого століття виділи ми на виставах в Ессен, Діссельдорф і Римі: тут (в Римі) в плянах нових церков в єпархії Мессіна. В Німеччині взяв перевагу новий напрям в скульптурі і малярстві і був він „імпресіоністичним“. У нас, щоби говорити більше ясно, називається він раціоналістичним, як це ми вже сказали при архітектурі.

Німецькі проби викликали живе зацікавлення. Вони виявилися довільни, дуже далекими від почувань вірних, противорічними з розумною еволюцією, що її Церква все придержувалася в протягу століть. Італійський раціоналізм в архітектурі не мав більшого щастя. Тим пояснюється певна реакція критики і католицької преси, яка видається за острою для тих, що не мали передусім ясного зрозуміння ваги певних ознак. Це дало причину до протиреакції, опертої на сумніві: бо вірили, що опозиція, заповіджена певним типічним формам „імпресіонізму“ і „раціоналізму“, справжніх пересад нового, дивного і реформістичного, стріне кожде змагання до шукання в мистецтві виявів, пригожих до стверджених вимог нашого століття, та що вона хоче приневолити до чистого і звичайного наслідування старини, заскорузлого в традиціоналізмі проти спонтанности і щирости натхнення.

Такий був початок дискусії, яка заострилася в особливий спосіб в Німеччині; бо деякі італійські натяки на поворот до варварських форм глибокого середовіччя, уважано прямо за обезцінення і осуд готичьких пам'яників, не звертаючи уваги на те, що глибоке середовіччя у нас відноситься до століть перед Каролінгами коли то мистецтво всюди було початковим і невиробленим. Але також в Італії не бракло до певного ступня оживленої дискусії по причині заміту, зробленого деякими критиками, що релігійна архітектура раціоналістична не виказує достаточного характеристичних ціх, питомих її природі і її ціли (т. є релігійної): тому вірили, що відмовляється новому мистецтву нашого часу можности бути релігійним; тому вірили що йому закидається цілковиту нездібність бути релігійним.

Такий був початок. А межі дискусії опрделено так: чи в „імпресіонізм“ або „раціоналізм“ елемент „ціли“ мистецького твору є рішаючим чи ні?

Якщо той елемент є рішаючим, то чи не вистарчає для осуду мистця, чи його мистецтво є релігійним чи ні, його почування, його намір, його натхнення і спосіб, в який він

конкретизує ідею? Або чи, якщо говорячи про релігійне мистецтво католицьке, розуміється літургічне мистецтво, суд у цій справі не належить до того, що є жерелом, провідником, натхненням і законодавцем для літургії — то є до Церкви? — А втім другим випадку, чи можна говорити, що мистецтво є обмежене в своїм стремлінню до звершення, в своїм життєвім обновлюючим пошукуванню, в своїй будуючій місії?

Як видно, це є рівночасно квестії факту, льогіки і права.

Отже, було сказано, є наглядним, що ціль мистецького твору є рішаючою, чи то в імпресіонізмі, світським або релігійним, залежно від того, чи вражіння, конкретно віддане, хоче бути тою чи іншою річю, — чи в раціоналізмі. Тому так як раціоналізм, примінений до умовин місця і до розпорядимости середників, взагалі у відношенню до всіх матеріяльних потреб послужить при будівлі о різних лініях, ріжній естетиці, залежно від того, чи вона буде ужита для помешкання, чи промислу, чи торгівлі, для символічного вислову, так віддасть питоме богопочитанню, коли тою будівлею буде церква. — У всіх часах булидоми, світські пам'ятники стилю льомбардського або романського, або готицького, або ренесансу, або бароко, або рококо, або неоклясичного, але були, в кожнім стилі, інші церкви: все таки були се церкви, що давалися добре відріжнити від інших будівель тому, що були наглядно добре примінені до своєї цілі.

Отже ціль є рішаючим чинником при мистецькім творі. Вона опановує вражіння артиста і є рівночасно найважнішим розумовим елементом.

А як же справа маєтья з релігійним мистецтвом католицьким, то є з релігійним мистецтвом літургічним, з мистецтвом, яке, щоби бути таким (то є святим літургічним), творить інтегральну частину богопочитання; тому, що богопочитання є і означає відношення межі чоловіком і Богом, і є висловом і мовою Церкви, релігійне мистецтво не є річю довільного артиста, воно належить до дисципліни Церкви і до Церкви належить суд, чи почування і форма, життя та мова є вірно і гідно віддані: чи мистецький твір є питомий чи ні для богопочитання, що є його цілю, то є, чи ціль осягнено не тільки суб'єктивно — артиста, який творив, але також об'єктивно — ту ціль, для якої артист творив.

Звідси можна заключати щодо останнього питання: отже мистецтво є упокоренням і знасилуванням; отже артист є обмеженим у своїй творчій спроможности, у своїй свободі?

Можна наводити відповіді і свідоцтва славних мистців християнських століть і найбільших геніїв споміж релігійних

мистців кожного часу у відповідь і на свідоцтво того звичайного факту, що: в літургічній дисципліні та дисципліні католицького богочитання релігійне мистецтво і релігійний мистець не є обмежені у своїй творчій спроможности та свободі більше, як їх в кожній іншій ділянці обмежує натхнення, вираз, вибрана тема та ціль, намірена тим, що дає їм предмет та судить, чи твір відповідає його ідеалові. Вибрана тема для релігійного мистецтва та намірена ціль для релігійного мистця знаходяться в Церкві і такими є, оскільки вони знаходяться в Церкві.

Це квестії факту, льогіки, права, при помочі яких треба розвіяти пересуди та пересадні алярми: при помочі яких треба успокоїти уми і переконати, що Церква, осуджуючи заблудження, зберігає для релігійного мистецтва найчистіші і найповажніші жерела мистецького релігійного натхнення, які тільки людство посідає та гарантує з ненарушимістю — постійністю. В початках полеміки є такі дивогляди, що коли би їх поминено мовчанкою, так, як вони могли вже перейти побіч трьох вистав, це було би занедбанням не тільки обовязку Церкви осуджувати так писані і виголошувані до народу єреси і богохульства, як і єреси та богохульства „ілюстровані“ під якоюнебудь формою, але також занедбанням права цієї божої матери краси зберігати перед ними (тими дивоглядами) будучність. В розвою полеміки заблудження не уставали по причині незрозуміння своїх властивих границь та церковних рацій: а іменно міняли „ціль мистецтва з самим мистецтвом“ і внаслідок того уважали довільність мистця не тільки за одиноким мистецтвом, що дасться уявити та є можливе, але також за одиноким жерелом релігійного мистецтва, католицького мистецтва, літургічного мистецтва.

Стоїмо при правді і при дійсності — тому, що вкінці згідно з дійсністю, ніякий мистецький твір не може перейти порога святині тільки завдяки фактові, що його створив справжній мистець або так званий мистець, але треба ще так як при книжці *дозволяється друкувати* або *дозволяється* з боку Церкви. Стоїмо при правді і при дійсности так, як їх як синтезу і завершення ідей, висловлених католицькими журналами, католицькими мистцями Італії і Німеччини вирізьбив у своїй промові з 27. жовтня Святіший Отець. А іменно:

„Дуже багато є творів мистецтва безсумнівно і все гарних, так як ці, що їх якраз переходимо і подивляємо; творів, що майже в цілості є так глибоко натхненні релігійною думкою і почуванням, що видаються, будьто, як влучно було сказано, як найвні і горячі благання і молитви, будьто як величаві гимни віри, будьто як високі піднесення духа і праздиві тріюмфи небесної і божої слави; дуже багато таких творів приневолюють Нас (немов через не-

побориму силу контрасту) думати про деякі інші, так звані твори релігійного мистецтва, які — здається — не унагляднюють ціх релігійностей і не зображують її, хіба в той спосіб, що її обезобразжують аж до карикатури, а густо-часто аж до справжнього і цілковитого сфрантовання. Намагаються їх боронити пошукуванням за новими формами і раціональністю творів.

„Але нове не представляє справжнього поступу, якщо воно не є бодай на стільки гарним і на стільки добрим, що давне, а дуже часто ті намагання новості є очевидно, якщо не неприлично, гидкі і виявляють тільки нездібність або нетерпеливість в набуттю загальної культури, погляду — цього передусім — та привички до терпеливої і совісної праці, що їх брак дає місце зображенням, які знаходяться в рукописах найтемнішого середньовіччя, коли то сефед варшавського наступу затратилися були давні добрі традиції та ще не наставав світанок відродження.

„Подібне трапляється, коли нове так зване релігійне мистецтво береться будувати, пристроювати та приподоблювати ті Мешкання Бога і Доми молитви, якими є наші церкви.

„Мешкання Бога і Доми молитви — це якраз по словам самого Бога або по словам Богом натхненим цілком і провідна думка релігійних будівель, це найвищі рації, з яких повинно безперервно черпати натхнення та яким має повинуватися то мистецтво, що хоче називатися релігійним та доцільним під загрозою, що цілком не буде ані доцільним, ані релігійним; так, як цілком не є доцільним ані людським мистецтвом (то є гідним чоловіка і відповідно до природи його природі) неморальне, як кажуть, мистецтво, яке заперечує або забуває і не узглядує своєї найвищої рації існування, а це, щоби бути чинником усовершенюючим природу суттєво моральну.

„Тих кілька основних ідей, на які ми радше натякнули, як їх виложили, дають змогу достаточо ясно зрозуміти наш практичний суд про так зване нове святе мистецтво. Впрочім ми його вже не раз висказали в розмові з мистцями і Святими Пастирями: Нашою надією, Нашим горячим бажанням, Нашою волею може бути тільки то, щоб знайшов послух канонічний закон, ясно спрецизований і усанкціонований навіть в Кодексі Канонічного Права, а іменно: що таке мистецтво не сміє бути допущене до Наших Церков, а тим більше не сміє бути поклоняним до їх будови, перебудови та прикраси, натомість треба отворити всі брами і сердечно витати кождий добрий і поступовий розвій добрих і пошани гідних традицій, які в стільки століттях християнського життя, в стільки різних середовищах та соціальних і етнічних умовах дали дуже

великий доказ невмигальної здібності давати натхнення до нових гарних форм, скільки разів їх розсліджувано, студіовано і культивовано при допомозі подвійного світла ума та віри.

„Є обов'язком Наших Братів в Єпископаті, чи то на основі божого поручення, якого вони удостоїлися, чи то на основі виразної постанови святого Кодексу, є обов'язком, Ми сказали, Єпископів відносно цілої Церкви, чувати, щоби так дуже важні постанови самого Кодексу знайшли послух та були заховані та щоби ніщо під прибраним іменем Мистецтва не обиджало святости Церков та Віртарів та не хвилювало побожності вірних.

„З вдоволенням можемо пригадати, що вже від якогось часу і також недавно близько і далеко від нас, піднеслося багато голосів в обороні добрих традицій, відкидаючи та осуджуючи надто явні заблудження.

„З особливим вдоволенням пригадуємо між тими голосами голоси Священиків, Єпископів, Митрополитів і Кардиналів тим торжественніші, тим більше згідні та повчаючи, чим більша була потреба їх.

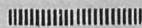
Слова ясні і рішучі, хоч як знесли і торжественні.

Все таки вони не вистарчили, щоби вирішити дискусію, яка, хоч як вона безпотрібна для практичних цілей після такої заяви, продовжалася, а навіть розогнилася по стороні деяких, які мали відвагу пояснити слова Папи як причинок до дискусії, як який-будь погляд і то невмісний і хибний.

Розуміється, щоби дійти аж до того — треба було крім надмірної дози настирливости, ще відповідної дози нечесности. Щоби могли нападати в імя мистецької непомильности на непомильність Папи, який замикає дороги будучини для релігійного мистецтва та повертає до старини, треба було перекрутити промову. Якраз в тій точці, яку ми підкреслили у четвертім відступі.

А це означає більше, чим злу віру в мистецтві, це означає мистецтво злої віри. В тому обявилися деякі незрівняними мистцями, з якими певно не є можливо дискутувати“.

о. Лев Глинка

Відповідь на одну статтю

Не маю звички дуже часто читати „Нову Зорю“, тому дуже пізно довідався я, що Хвальна Редакція цієї „Н. Зорі“ зробила мені велику й справді незаслужену честь, посвятивши в ч. 55 з дня 26. липня 1934 аж чотири колумни своїх сторінок моїй бесіді з представником варшавських „Wiadomości Literack-их“. Стаття підписана скромними буквами К. П., що дає мені до думання, що ми з автором її знає-

мося з одної публичної бесіди й що він схотів мабуть пригадати собі й іншим у той спосіб одну дискусію, яку ми посередно вели з собою тому рік над берегами Піни. Розходилося там о засадничо наукову справу, яка своїм обсягом перевищує так мнимого автора К.П., як і мене самого. Розходилося о наукове трактування історичного, культурного й релігійного питання слушно, чи не слушно, менше з тим, знаного під назвою византизму. Якщо мнимий автор К. П. хоче пригадати в теперішній своїй статті сю дискусію, то скажу, що — на мою думку — вона вже надрукована, а якщо б так не було, то з мого боку служу в кожній хвили надрукуванням її тексту й думаю, що для автора ліпше є залишити ці спомини.

Всеж таки стаття з „Н. Зорі“ зробила мені велику приємність, бо я справді не думав, що хтось буде так інтересуватися мною і ще в такий влізливий спосіб. Се дає мені змогу відповісти авторові К. П. і показати, якими неточними аргументами послугується його думка. Тому його статтю під наголовком „Одна розмова про католицький універзалізм і Унію“ краще було б затитулувати „Неточний відгомін одної розмови і т. д“.

Ось так напр. я сказав могому співробітникові, що я вернувся до Польщі на приказ Св. Вітця. Ред. „Н. Зорі“, чи радше автор статті не будуть, думаю, ждати від мене публікування документів, бо я відмовляю їм до цього права, але за се жадаю, щоби вони точно подавали мій цитат, коли собі того бажають, нічого не кажучи вже про ті дуже нечестні інсинуації, що вони вважають потрібним сумніватися про правду моїх слів. Отже навіть точного цитату нема, а радше є сказане, що я вертаю знову до Польщі на розказ Св. Вітця й одночасно питання, чи справді „причалив до нашої церкви під авспіціями найвищої церковної влади, ба навіть на розказ Св. Вітця“.

Чи ж Польща, і „Наша Церква“ це одно й те саме? Де я те сказав? Сказано було цілком що інше, що я іменно прийшов до Впреосвящ. Митрополита Шептицького, бо заздалегідь хотів бути східним. Ось натягання цитатів, щоби змусити їх казати те, чого вони не кажуть і таким способом річи об'єктивні тягнути до своїх суб'єктивних думок, щоби спровокувати якісь ревелаяції, або заглушити когось, чоловіка, чи наукове питання боєвим маневром. Тепер я маю право сказати, що в спосіб аргументування автора можна вірити або ні. Бо справді при такій методі йде про якусь діалектичну віру автора і його інтересів, а не про правду. Нічого дивного, що з таким наставленням розуму годі мати з кимось до діла. Пригадується мені казка про одного російського чиновника, котрий заявив, що він заліз так високо в сраρχію російських чинів, що вже зістав „пред-

сідателем св. Тройці". Так і тут автор, здається, хоче сказати, що як би було так, що він хоче того догадуватися, то він би певно про те знав, яко дорадник св. Вітця, бо такий є зміст його заперечення чогось, чого він навіть точно не хотів цитувати. Се є також відомий спосіб обезцінювати когось, чи щось кажучи: „я ліпше знаю“, лише що таке „я ліпше знаю“ може бути часом дуже смішне.

Я вже не буду підносити вислову „наша церква“, бо думаю „наша церква“, це вселенська Христова Церква й напевно говорячи про католицький універсалізм, я не гордився би якимсь партикуляризмом, бо що інше є нарід, його релігійні традиції й питоменности, Церквою часом закріплені, що інше є також обряд і його могутні метафізичні й богословські підстави, та значіння, а що інше є Церква, як така. Якраз натякнув я в моїй бесіді, що під цю пору працюю над взаїмовідносинами, що заходять поміж кожними обрядами, і Церквою.

Ці способи вислову є тільки доказом, як шановний автор любить плутати поняття й оперувати таким плутанням. Так є в статті автора К. П., так було й у пінській дискусії мого суперника на теми византиїства.

Ізза того плутання вельми цікаво виходить уступ автора про дипломатичні обичаї.

Виходить з них, що на приказ найвищого авторитету Церкви став я священником східнього бряду, щоби вести якусь дипломатичну акцію, яка повинна би залишитися в тайні. Виходить, Св. Отець є якимсь політичним зверхником, який уживає найсв. релігійних річей на те, щоби переводити тайні заміри. Перше се єсь, бо для кожного віруючого католика, чи він є римського, чи амброзіанського, чи слов'яно-римського, чи якогось іншого бряду, Св. Отець є угольним каменем Церкви, є світилом віри й найвищим керманичем душ, є гварантією автентичної сполуки душ з Христом, але ніяким політиком, хоч і в політиці може мати й має своє слово, щоби в ній забезпечити християнську моральність. — Видно, що для автора „Н. Зорі“ річ мається інакше й гадаю, що це є ляїчною зневагою Апост. Столиці.

Так, на жаль, дуже часто, а зокрема в унійних питаннях це ляїчне наставлення душ не лише плутає всі поняття, але ще з дуже простої Христової справи робить густий ліс всяких мнимополітичних і дипломатичних інтриг, що в дійсностм криють лише преріжні пожадання амбіції й зависти. Я це вже підніс два роки тому на Пінській конференції 1932 р., тому не приймаю похвал автора, що я в своїй бесіді добре підчеркнув понадполітичне становище Апост. Столиці в справах Унії. Як може судити про се автор, що зве простий вислів віруючого католика про пуб-

личний приказ Св. Вітця зрадою дипломатичних тайн і що дошукується політичної акції там, де йде комусь про віру й покликання? Як можу приймати похвалу світської газети, дану священникові, якому одночасно явно закидується говорення неправди?

Ні, шановний авторе К. П.! У вашім світогляді ви, здається, не доросли до розрізнення справ совісти від ріжних своєрідних орієнтацій. І тому мушу піднести, що, на жаль, лучається нераз, що прості — на перший погляд не звязані з Церквою люди ліпше це розуміють. Але як рідко трапляється це в наших краях; тому істнують ріжні некатолицькі газети, що також потребують священника, як кожда хора душа, особливо тепер, коли розповсюднюється всюди криза культури, хотяй не радо до того признаються.

Які не булиб промахи пана Боя, все ж таки він має неоцінену в Польщі відвагу знищити легенду ks. Robaka, що затроювала від десятків літ самопоняття священничого покликання в польських католиків.

Для тих всіх причин не буду відповідати на питання автора К. П., хто нищив мої рукописи, бо з його висловів бачу, що він належав би до перших, які би це зробили.

Не знаю також точности його висказів і мушу признається, що лише від нього довідався, що я, латинський священник, що змінив свій латинський обряд на синодально-російський. Латинським священником не був я ніколи, а вперше довідаюся, що належу до синодального російського обряду. Здається, що автор не писав сам статті, але з якимсь приятелем, що хотіли розрахуватися зі мною за ріжні варшавські події, тому я їх прошу не переступати меж, бо можу сказати щось більше, хіба що шановний автор сам хоче фінгувати й зраджувати якісь „тайни“; а його статтю треба читати з ключем і в віднесенню до впливу на опінію вищих влад.

Не є також до річі підхоплювання мого мнимого приписування мені захоплення для всего, що йде зі „Сходу“. Видно тут також якісь порахунки, бо в моїй бесіді дуже мало є про Схід сказано, а якраз говориться про конечність відрізнення того, що від Бога, від того, що з всякої людської культури. Й не знаю, при чім тут виступи автора, коли розходиться про католицьке питання в Польщі. Якщо сі виступи й сам підхід до річі автора К. П. є чимсь питомо східним, то напевно таким робом не захоплююся, як не можу захоплюватися мнимою „західністю“ деяких польських часописів. Є люди, що чемність уважають слабістю. Може й автор К. П. дійде з моїх слів до такого висновку, тому скажу йому просто, що цілком не до річі є плутання православно-польського катихизму зі справою обряду, уживаного серед православних. На мій висказ, що в суті річі нічого протикатолицького нема в обряді, ужива-

нім православними, у цім старім католицькім обряді, винесенім нині з матірнього дому — автор, видно, зчервонів і захлиснувся. Він хотів би сю очевидну річ, стверджену стільки разів Апост. Престолом, недопустити до свідомости вірних, що православне хрещення є важне. Й від річі зачинає говорити про польських православних і катихизм. Добре, що він прочитав цінну статтю о. протоєрея Табінського про факт, що цей катихизм ставляє за голову православної Церкви Царгородського патріярха, а не св. Синод. Замість тішитися, що всеж таки православні бодай у Польщі відкидають протестантський синод і вертаються до здорових понять про устрій Церкви, хоч і ошибаються відносно дійсности фактичного стану того устрою, то автор К. П. хоче відай сказати, що старий католицький обряд, уживаний православними, тому в суті є протикатолицький, що теперішні православні в Польщі визнають якогось патріярха головою Церкви, а не протестантський по суті синод. Така є логіка автора К. П., що хоче похвалитися своїм знанням, а в дійсности поплутав усе і всіх, щоби тільки уходити за повірника Вселенської Церкви, тому мало буде звернути увагу на його застереження, щоби не перебрати його меж. Не знаю, де вони є в тім хаосі неточностей, мабуть у недостаточній добрій волі, інсинуації й браку логіки. Говорить він про доктринну плиткість православної Церкви. Цеж кождому відомо і треба подивляти чудо Божого Провидіння, але ж се для Апост. Столиці може бути підставою до здійснення закликуну до повороту тих вірних до матірньої хати. Але здається, що плиткість думок не є лише прикметою так зв. православних, але й самого автора К. П., що чваниться своїм католицьким універсалізмом, а при тім наслідуванням висказів Канта про красу морального права даючи до зрозуміння *ut sit ut le*, що довідався про це все з книжок великого польського мислителя бл. п. о. Моравського, а одночасно хотів би підставити ногу духовному званню якоїсь душі, що на його думку не є досить партикулярно звязана з інтересами „нашої церкви“, як він їх розуміє.

Це все для медитації вельмишановному авторові К. П.

І ще одно прохання: Хай він у своїй плиткості зволить лишити в спокою українську правопись мого прізвища. Є відомим, що по польськи *Rzewuski*, а по російськи *Ржевуский*; натомість по українськи писав я *Жевуський* і не знаю, чому письменник з „Н. Зорі“ так хоче обстоювати тут при „кацапській“ термінології, а не при звичайній фонетичній. Хиба авторові К. П. на цім залежить? Що він мою діяльність мало знає, Богу хвала. Рад би я бути змушений менче знати про нього. Не маю зрештою чим чванитися, як він це робить у своїм докторськім тоні. Що до „Бунту Молодих“ хай лишить деяких моїх приятелів в спокою.

о. П. Жевуський

Із днів обнови душі

(Рефлексії після духовних вправ)

Слотливі дні початку вересня ц. р. немилосерно гнетуть душу і як ті сірі мраки огортають землю, так і журби наших часів прилягають серце. І наш недостаток і людська нужда і безвиглядність на кращу будучність, справи домашні і праця в парохії така важка і інші прикрости, здається, завзялися зломити нас, довести до одчаю. Ох, як прагне в таких хвилях душа пільги, як бажає отрястися від усіх тих життєвих журб, від порохів життя, що її присіли. Товариство св. Андрея оголосило від 10—14. вересня реколекції. А рік сей се рік святий через поширення торічного ювілейного року на весь католицький світ, а місяць вересень се місяць молитов о святість душпастирів після намірення Апостольства Молитви. Як-же не поїхати на реколекції, забути про все переминаюче тай у стіп Спасителя набрати сил до дальшої борби!

І зіхалося біля 100 священників-душпастирів до Духовної Семинарії у Львові. Провідником духовних вправ Впр. о. Духовник Семинарії, що різьбить душі молодих майбутніх працівників у Христовій винниці. В покорі і євангельській простоті піддає до розважування і застанови обовязок священника — стреміти до совершенства, любови Бога і ближнього тай ту любов робуджувати в серцях повірених священникові душ. Через молитви, ті так глибокі в єрейському молитвослові, що їх щодня читаємо, через св. Літургію, яка є найкращою молитвою і Божественною Жертвою, яку щодня приносимо Богови, одержуємо безмежні ласки і силу до поступу в совершенстві. В розважаннях відкриває о. Провідник в тих літургічних молитвах велич краси, славославля і любови Бога та дух покаяння, так дуже потрібний в духовнім життю. Реколектанти пізнають укриті скарби, на які, здається, досі не звертали уваги, відчитуючи церковне правило. В розважаннях про Ісуса Христа, котрий, є нашим первовзором у всіх наших діланнях і життєвих терпіннях, нашою дорогою і життям, скільки розради, потіхи і сили набралось, а прегарна наука про Матір Божу піднесла почитання її і розбудила найніжнішу любов до неї. Здається, кождий учасник реколекцій зробив практичну постанову: 1) відчитуванти щоденно правило як найпобожніше, 2) щодня гідно Службу Божу правити і 3) щодня вечером робити іспит совісти, щоби так іти до звершеної любови Бога.

Великою наслодою були посіщення Найсв. Евхаристії в церкві. В семинарській церкві кождий з нас по скінченню гімназії робив початки духовного життя, готовлячися до прийняття св. Тайни священства. Пригадуються давні часи.

Клепарові, яку збудовано на місці деревляної церковці, уфундованої ще перед 25-ти роками, пок. проф. Левинським. Будову вів енергійний будівельний комітет під проводом душпастиря Клепарова, о. Волод. Яценкова кілька літ, а здвигнули новий храм всі Клепарівці, так грішми, як і своєю працею і тому можуть вони нині бути гордими на свій подвиг, а українські вірні інших передмість Львова повинні собі брати з них приклад до наслідування.

Унійна конференція в Пінську цього року не відбудеться. Причиною цього — як подають часописи — та, що „пінські унійні конференції ішли в розріз з напрямними церковної політики на „кресах“ польського єпископату. До того пінські зїзди не сповнили свого завдання, бо займалися роздроблюванням теоретичних тем, а не мали ніякого впливу на вирішення пекучих релігійних проблем на північно-східних землях Польщі. Через те ініціатори зїзду, що до того всего стрінулися ще й з відмовою духовенства українського й білоруського, рішили в цьому році зїзду не скликати“.

Стільки часописні вістки. Щодо твердження часописів, будьто би пінські унійні конференції ішли в розріз із напрямними церковної політики на „кресах“ польського єпископату, то це не вина конференцій, які мали стати лиш, так сказатиб, теоретичною надбудовою унійної акції, що ведеться на православних областях Польщі і не мали майже ніякого впливу на практичне вирішування пекучих релігійних проблем на тих областях. Колиб міродайні церковні чинники були уважливіше прислухувались до голосів пінських конференцій і переводили їх постанови в діло, то й унійна акція на українсько-білоруських областях булаб інакше виглядала. Щож до твердження, будьто би українське й білоруське духовенство відмовлялося від участі в працях конференції, то це не відповідає правді. Українське духовенство брало дуже живу участь у всіх дотеперішніх конференціях і своєю працею чимало причинилося до їх успіхів і розголосу — не відказується воно й надалі працювати всюди, де тільки йде про реалізування великої унійної ідеї.

Ювілей Української Гр. катол. Церкви в Америці. Дня 3. вересня ц. р. відбулося в Стемфорді величаве святкування ювілею 50 літнього існування укр. гр.-кат. Церкви в Америці. На свято прибуло понад дві тисячки учасників, з чого 29 священників з Преосв. Константином Богачевським на чолі. Учасники прибули до Стемфорду (там приміщена українська катол. вища школа, яку в мин. році відкрито) залізницями, автобусами, та автами, особовими й вантажними. Прибула філядельфійська гетьманська „Січ“ в одностроях і сестри Червоного Хреста. Вони сповняли почесну сторожу і службу в часі маніфестації. О год. 10. відслужив архієрейську св. Літургію Преосв. Константин в асисті численного

духовенства. Співав обєднвний хор з Ньюорку і Бруклина, до якого відтак прилучився й хор із Джерзи Ситі. Святочну проповідь, пронизану пошаною до тих перших піонерів, що організували церковне і народнє життя серед американських Українців на протязі пятьдесяти літ, виголосив Преосв. Богачевський, а для молодшої генерації, вихованої вже в англійській школі, проповідав по англійськи о. Степан Тиханський. Многоліття, внесені Владикою для духовної власти, присутніх вірних і всего українського народу, відспівав хор, а „Січ“ віддала кісові сальви.

Після Сл. Божої була уладжена свобідна перекуска в просторім парку Стемфордської української школи, з приводу чого розпізнавалися давні знайомі, пригадуючи минулі часи.

По полудні, о год. 2:30 відбулася в авлі високої міської школи, яка має понад півтора тисячки сиджень, вистава сценічних картин п. з. „Бувальщина української еміграції“, оригінально й добре змонтованих. Була це гра аматорів, доповнювана масовими сценами. Їх виконували члени хорів при українських греко-католицьких церквах в Нью Йорку, Брукліні і Джерзи Ситі. Все, що є в нашій еміграції добре і благородне, було на виставі представлене. Масові сцени робили вражіння опери. Загальна критика прийняла виставу як початок українсько-американської драми.

Постійний гр.-катол. священик в Любліні. Старання української греко-католицької громади в Любліні увінчалися успіхом і Люблін дістав від вересня ц. р. постійного греко-католицького священика о. Филиповича, який відправляє кождої неділі богослуження в церкві св. Йосафата в Любліні при вул. Зелений 3. — Крім місцевих громадян приходять до тої церкви також Українці з околичних сіл і містечок. До звеличання богослужень причиняється добрий мішаний хор під управу одного з тамошніх учителів співу.

Командант постерунку на засіданню соборчика. „Діло“ в ч. 251 з 1934 подає ось який допис з Холмщини: Дня 12. вересня ц. р. відбувся в селі Чесниках соборчик православного духовенства томашівського деканату. І ось у перше за 15 літ явився на цей соборчик командант поліційного постерунку та заявив, що має доручення бути присутнім на засіданню соборчика. І лишився на соборчику, аж доки не скінчилося обговорювання питання про навчання релігії в школах.

Річ у тому, що тепер знову з особливим натиском адміністраційна і шкільна влада вимагає від священиків, щоби вони викладали релігію українській православній дїтворі по польськи. На соборчику стверджено, що все обовязуюче законодавство признає, що православній дїтворі має викладатися релігія в матерній мові, а розпорядок Міністерства

Освіти вияснює, що про те, яка мова є матірною, рішають самі батьки дітей, а ніколи адміністраційна чи шкільна влада.

Командант поліції мав змогу переконатися, яка є воля батьків, бо присутні на соборчику представники від сіл рішуче заявили, що всі батьки бажають, щоб релігія у школах викладалась лиш по українськи. Ті представники заявили теж, що те домагання будуть обстоювати всіми можливими, очевидно легальними, засобами.

Річниця народин Чина оо. Єзуїтів. Дня 15. серпня 1534 зійшлося в крипті церкви св. Діонісія в Парижі (St. Denis) сімох студентів парижського університету, між ними Inigo Loyola і Франц Ксавер і по вислуханню св. Літургії зложили обіти: чистоти, убожества й апостольської ревности у навертанню поган на Христову віру. Хоч чин Товариства Ісусового був формально потверджений шість літ після того буллею папи Павла III „Regiminis militantis“ (р. 1540), то оту першу горстку студентів можна вважати за першу „Кампанію Ісусову“, а день їх обітів за народини одного із найвизначніших монаших чинів католицької Церкви, Чина Товариства Ісусового. За 400 літ свого існування дало Товариство Церкві 23 Святих і 141 блажених, з чого 134 мучеників. З кінцем 1933 року Чин числив 10.353 священників, 8273 схолястиків (клириків), 5047 братів — все у 43 провінціях. На місіях працює 1716 священників, 664 схолястиків 579 братів; в єзуїтських школах студіює 28.870 студентів на 49 університетах і 7000 студентів на 9 університетах в поганських місіях, та 80.000 учнів у 35 місійних школах. Крім цього має Чин 211 гімназій і реальних та торговельних шкіл, 15 місійних семінарій, 4743 катихичних шкіл і 3229 місійних шкіл вселюдних. Товариство веде 50.000 Марійських Дружин у цілім світі, а в 100 реколекційних домах обновляє по думці св. Ігнатія серед ріжних народів Христового духа.

Міжнародній конгрес морального виховання. Дня 12. вересня ц. р. розпочався в Кракові VI міжнародній конгрес морального виховання, який відкрив ректор краківського університету, проф. Мазярський. Від уряду привитав учасників міністр освіти Вацлав Єнджеєвич, підкреслюючи, що у вихованню належить закинути „перестарілі канони“ і „методу заборон“; виступив теж проти т. зв. „накиненої моральности“. На конгресі відразу зарисувалися два світогляди: один, піддержуваний вільнодумцями, про загальнолюдську мораль і виховання молоді на підставі засад безрелігійної етики. Протилежний напрям репрезентували католицькі вчені: виховання моаоді *неможливе* без моральних засад, опертих на християнській релігії. Важливою проблемою на конгресі була теж справа коєдукації, яка викликала суперечні думки. Церква виступає проти коєдукації.

Большевиків прийнято до Союзу Народів. По довгих

торгах прийнято Совіти до Союзу Народів дня 15. IX. ц. р. Запрошення, вислане Совітам, підписали делегації всіх держав з виїмком Бельгії, Португалії, Голяндії, Швейцарії і Люксембург. На сходинах політичної Комісії Союзу в справі прийняття проти вступу промовляли делегати Швейцарії, Португалії, Бельгії і Голяндії, за прийняттям промовляли делегати Франції (котра заініціювала цілу акцію), Італії, В. Британії і Польщі (!). Президент Швейцарії Мотта у своїй знаменитій промові, якою рятував честь культурного світу, підніс усі методи большевицького правління, якими вони знищили релігію і родину та завели невільництво і перманентний голод. „Большевицький комунізм поборює ідею релігії у кожній її формі. Ленін порівняв релігію з опієм. Свобода совісти в ССРСР є тільки оманю. Вірні релігійних культів та їхні родини не дістають у ССРСР харчевих карток. Церкви в руїні“. Делегат Португалії заявив, що засади ССРСР є суперечні з засадами цілого світу.

Серед делегатів держав, що прибули на Збори Союзу викликав велике вражіння меморіал, який зложили представники різних віроісповідань, заявляючись проти прийняття Совітів до Союзу Народів та вказуючи на фатальні наслідки, які те прийняття може принести для Союзу.

Автори меморіалу покликаються перш за все на застереження ватиканського органу „Osservatore Romano“ який дуже гострими словами п'ятує систему невільництва, що панує у большевії, гніт і переслідування національних меншин, з окрема на Україні і Кавказі, та дике знущання над тими, що визнають Бога. Ватиканський орган передбачує, що вступ Совітів до Союзу Народів підважить остаточно престиж і довіря до женеvської інституції.

Католицьке становище підтримує міцно резолюція екуменічної ради протестантських віроісповідань у Фане в серпні ц. р., що домагається — добути від Совітів гарантії релігійної толеранції, як умовини вступу ССРСР до Союзу Народів.

Консисторія національної протестантської Церкви в Женеві ухвалила, що приявність Совітів в Союзі Народів булаб обидою цілого хвистіянського світу.

Однак мимо всего держави, що бажали Совітів у Союзі, зігнорували всякі застереження, піднесені проти Совітів, а в голосуванні за їх прийняттям брали участь навіть такі держави, як Польща, що все хвалиться своїм католицизмом.

Відчищування мозаїк у св. Софії в Царгороді.
Чудову мозаїку, якою вкрите ціле нутро церкви св. Софії. а яку, як відомо, Турки замалювали, тому, що вони зображували святі особи, — нині відчищують. З початком 1932 року директор американської установи „Byzantine Institut of America“ Thomas Whitmore за дозволом турецької влади, зачав роботи коло відчищування мозаїк. Досі відчищено

деякі мозаїки в головній наві. Над царськими воротами відчищено м. ін. чудову мозаїку, що зображує Христа-Пантократора. Всі ікони величини, більшої чим нормальна людина, величаві і незвичайно по мистецьки виконані, а своїм блиском і красою просто осліплюють видців. Недаром жеж цїсар Юстиніян уважав себе в праві сказати при посвяченню храму, що перевищив Соломона.

Століття варшавської православної катедри. В сім році минуло сто літ існування православної єпископської катедри в Варшаві. Вона була основана рішенням св. Синоду в Петербурзі з дня 22. квітня 1834 спершу як вікаріят Волинської єпархії, з тим, що вікарій мав титул: єпископ варшавський. Першим єпископом був призначений намісник Почаївської Лаври, архимандрит Антоній (Рафальський). Постановою св. Синоду з дня 5-жовтня 1840 р. варшавська єпископська православна катедра була з вікарної перемінена на єпархіяльну, а єпархіяльний архієрей дістав титул „Варшавський і Новогеоргієвський“. Тоді теж відкрито в Варшаві Православну Духовну Консисторію.

Нині Варшава є осідком православного митрополита „всієї Польщі“, але прекрасний собор на Саській площі... розібрано.

Чутки про новий т. зв. Архієрейський Собор. В церковних кругах Білгороду ходять вперто вісти, будьто би з ініціативи сербського патріярха Варнави, за 2—3 місяці буде скликана до Сремських Карловців конференція представників усіх Російських православних єпархій, з амернканськими і далекосхідними включно. Предметом нарад буде справа об'єднання всіх російськи православних єпархій за границею. Якщо справді ця конференція відбудеться, то вести ме її сам патріярх Варнава. („Слово“).

Печатається за дозволом Митрополичого Ординаріату у Львові
Видає Бог. Наук. Товариство
Відповідальний редактор: о. Петро Хомин

З друкарні „Біблїос“, Львів, Японська 7. Тел. 14-78.

Церковні дзвони

доставляють

ЛІЯРНІ ДЗВОНІВ

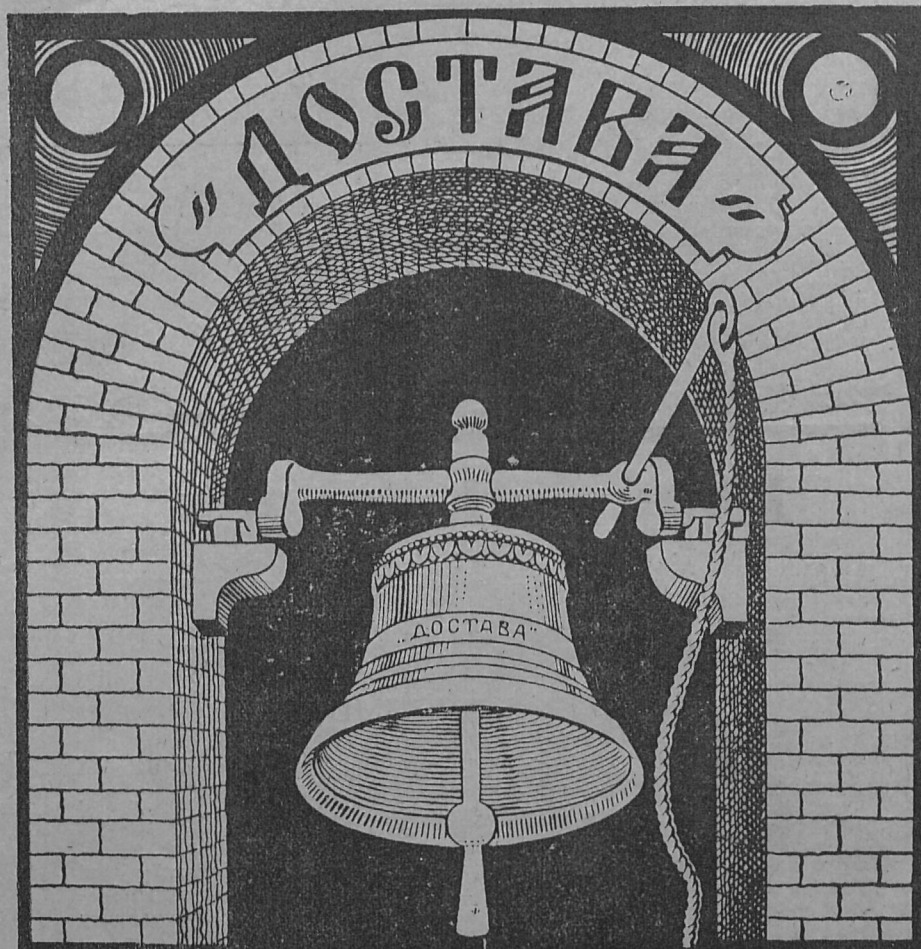
Братів Фельчинських

в КАЛУШІ і ПЕРЕМИШЛІ

Новина! Розбиті дзвони особливої вартости споюємо під гарантією, вони відзискають попередню краску і силу тону, через те перетоплення дзвонів зайве.

Осторога! Остерігаємо перед агентами якоїсь жидівської ліярні дзвонів зі Станиславова, які волочаться по селах та ярмарках і подаючи себе за наших відпоручників, напихають людям послідню тандиту. Ми як ніколи так і тепер не послуговуємось агентами в тій надії, що хто забажає доброго товару, довідається про нас з українських часописів, а жидівського агента з його дзвонами відправить до найближчої божниці.

НАЙЛІПШІ ДЗВОНІ І ВСІ ЦЕРКОВНІ ПРЕДМЕТИ
в найбільшій виборі і найдешевше продає
одинокa українська кооператива

„ДОСТАВА“

В СВОЇХ СКЛАДАХ: ЛЬВІВ, ВУЛ. РУСЬКА Ч. 20.

Перемишль, Костюшка ч. 5., Тернопіль, вул. Руська ч. 14.

Направляє старі ризи, позолочує чаші і пр., бере на себе малювання церков, виготовлення іконостасів і ручить за солідне і стилеве виконання по приписам обряду. Письменно за цінами звертатися до Дирекції: Львів, Ринок 43, І п. Звертаємо увагу Всч. Духовенству, що всі прочі фірми з церковними речами є або у ворожих нам руках, або є приватними підприємствами, а „ДОСТАВА“ є одинокою кооперативою, де членами є три наші Архіереї, многи священники і церкви.

З сих причин заслуговує на повне довіря і попєртя.